

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ 5.

Όχι ἴσκι κερὶ οὗτο ἔν θεοτόρο ἔθρομα
βουλιόματο ἢ κερὶ παιδεία; καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οὐκίω. (Πλάτ. Θεάγος).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδέλφους

1884

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΚΡΙΣΙΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΕΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ.

Ἀναγνωσθεῖσα

ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Βλ. Σκορδέλη, ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Βαρβακείου Λυκείου
 συνεδριάζοντος τοῦ Διδ. Συλλόγου τῆ 12ῃ Φεβρουαρίου 1884.

Ὁ κ. Νικόλαος Μαραθέας, ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ φιλόμουσος ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προσήκουσαν σωματικὴν, διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνατροφὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἀρρένων καὶ θηλέων, κατεστήσατο ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου ἀγῶνα συγγραφῆς παιδαγωγικοῦ βιβλίου πρὸς σκοπιμωτέραν παιδαγωγῆσιν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. (Ὅρ. Πλάτωνος τόμ. Δ'. τεύχος Γ'. καὶ Δ'. σελ. 106).

Ἐπειδὴ ὅπου τὰ πράγματα ὁμιλοῦσιν, οἱ λόγοι εἶναι περιττοί, μάταιον θεωροῦμεν νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν προαίρεσιν καὶ φιλοπατρίαν τοῦ ἀγωνοθέτου, οὕτως ἀγαθὸν καὶ ἔθνωφελὴ προθεμένου ἀγῶνα διὸ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν κρίσιν τῶν εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα ἀποσταλέντων ποιημάτων, βραχέα προτάξαντες, οὐχὶ ἀσυντελεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος, ὡς νομίζομεν. Ὑπῆρχε, κύριοι, ἐποχὴ, καθ' ἣν οἱ μὲν βασιλεῖς ἀνῆγον τὸ γένος αὐτῶν εἰς τὰ σκότῃ τοῦ οὐρανοῦ, θεοὺς τινὰς δημιουργοῦντες ἑαυτοῖς γεννήτορας καὶ διογενεῖς καλούμενοι, οἱ δὲ σοφοὶ συνεκάλυπτον τὴν ἀμφίβολον αὐτῶν σοφίαν διὰ πέπλων δυσδιαδύτων τοῖς πολλοῖς. Οἱ Ἕλληνες, παρ' οἷς ἐμυθολογήθη ὁ τολμητίας Προμηθεύς, πρῶτοι ἀνθρώπων ἐτόλμησαν νὰ ἐξανθρωπίσωσι τὰνθρώπινα· οὗτοι διέρρηξαν μὲν τοὺς πυκνοὺς τῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης πέπλους, ὑφ' οὓς Σίνοι Μανδαρίνοι, καὶ Ἴνδοι Βραχμᾶνες, καὶ Χαλδαῖοι Μάγοι καὶ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς ἀπέκρυπτον ἀπὸ τῶν βεβήλων ὀφθαλμῶν τοῦ λαοῦ τὰς ἀληθείας, ἔδειξαν δὲ αὐτὰς τοῖς πᾶσι καὶ προσεκάλεσαν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα ἴδωσι καὶ μελετήσωσι τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν, περιορίσαντες τὰ ἄγνωστα καὶ ἀκατάληπτα εἰς χώρας μεμονωμένας, εἰς τὰ Μαντεῖα, ἵνα παρηγορῶνται καὶ οἱ τὰ ἄγνωστα καὶ μυστηριώδη στέργοντες καὶ ἀγαπῶντες. Οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ γνωμικοὶ

λεγόμενοι ποιηταί, οί από τῆς σκηνῆς φιλοσοφοῦντες, οί σοφισταί καί οί φιλόσοφοι οὐδέν ἄλλο ἔπραττον ἢ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, ἥτις ἀνέστυρε τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ παχέος σκότους, μέχρις οὗ τὸ ἀληθινὸν φῶς διεχύθη ἐκ τῆς Ἰουδαίας.

Ἄλλα μετὰ πολλοὺς πάλιν αἰῶνας ἐπῆλθεν ὁ μεσαιών, οὐδέν ἄλλο ὢν ἢ ἐπάνοδος τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὸ πανάρχαιον σκότος, καί τὰ πάντα συνεκαλύπτοντο ἐν αὐτῷ, καί ἡ σοφία περιεβάλλετο τῷ μυστηριώδες καί ἐγένετο ἀπρόσιτος· καί αὐτὸ τοῦτο τὸ λατινιστὶ διδάσκειν καί γράφειν τί ἄλλο ἦτο ἢ ἀπόκρυψίς τις τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῶν πολλῶν; Ἄλλ' ὡς τὸ σύντομον τῆς νυκτὸς σκότος διαλύει ταχέως τὸ φῶς τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, οὕτω καί τῶν αἰῶνων τὴν μακρὰν σκοτίαν τὸ φῶς τοῦ χρόνου διαλύει βαθμηδόν. Φῶς διαχεῖται ἀφρονώτερον, ἢ δὲ γνώσις καθίσταται κοινοτέρα· ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἔτι τὰ μυστικὰ συνθήματά της, τοὺς μυστηριώδεις ὄρους της· ὁ λαὸς ἀκούει πολλά, ἀλλ' αἴφνης ὄρους τις, λεξιδιδόν τι παρεμβεβλημένον διακόπτει τὴν κατάληψιν τοῦ ὅλου, οἱ δὲ ἱεροφάνται τῆς ἐπιστήμης νομίζουσιν ἔτι ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι, θεωροῦσιν ἄφικτα τὰ δύσλυτα αἰνίγματα. Ἡ φιλανθρωπία ὁμῶς ἀνίστησι νέους Οἰδίποδας, λύοντας πᾶν αἰνίγμα καί προσφέροντας τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῶν καταληπτὴν τὴν ἀλήθειαν, ἀπηλλαγμένην τῶν τυπικῶν πεδῶν, καί τὴν μεγάλην ταύτην μεταβολὴν ἐκφράζουσι διὰ τῆς κοινῆς λέξεως populariser, ἣν ὡς εὐχὴν ἐξέφρασεν ἡ ἀρχαιοτέρα ἐλληνοχριστιανικὴ φιλανθρωπία περιφραστικώτερον διὰ τοῦ «ἕως ἂν φωτισθῶσιν οἱ πολλοὶ καί πληθυνθῇ ἡ γνώσις . . . » Ἡ γνώσις πληθύνεται, ὅταν καταστῇ γνώσις τοῦ πλήθους· γνώσις περιορισμένη ἐν στενῷ τινι κύκλῳ μένει ἄχρηστος ὡς ὁ ὑπὸ τῶν μυθολογουμένων δρακόντων ἐν σιδηροφράκτοις ὑπογείοις φυλαττόμενος θησαυρός.

ἔχει δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος κ. Μαρθέα ἰδρυθεὶς ἀγὼν ὑψίστην διὰ τὴν Ἑλλάδα σημασίαν· εἶναι συνταγὴ σοφοῦ ἱατροῦ ἀρίστην ποιήσαντος διάγνωσιν τῆς νόσου, ὑφ' ἧς τὸ ἔθνος ἡμῶν πάσχει. Ἐὰν ἡ συνταγὴ εὐτυχῆσῃ καλῶς νὰ ἐκτελεσθῇ καί καλῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ, ἔχομεν τὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀνορ-

θοῦται, ἀνακτώμενον τὴν σωματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ υἰεΐαν καὶ εὐρωστίαν καὶ θὰ ζήσῃ πάλιν μακροῦς καὶ εὐδαίμονας αἰῶνας, ἐκπληροῦν νέαν ἀποστολήν.

Συνειθισάμεν ἀπὸ τινος μέχρι κόρου καὶ ἀδικίας τὰ ἐλαττώματά μας νὰ φαρτάνωμεν ἐπὶ τοῦ κλίματος τῆς ὠραίας ἡμῶν χώρας, καὶ προβαίνομεν μέχρι διαστροφῆς τῆς ἱστορίας καὶ ἀσεβείας πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν, ἵνα δικαιολογήσωμεν ἐλλείψεις, ὧν τὴν εὐθύνην ἡμεῖς μόνοι ὑπέχομεν· «ἡ θερμότης τοῦ κλίματος—τὸ ἄστατον τῆς ἀτμοσφαιρας εἶναι αἰτία τῆς ζωηρότητος, τῶν ἀτασθαλιῶν ἡμῶν.—οἱ Ἕλληνες καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοιοῦτοι ὑπῆρξαν!» Τοιαυταὶ τινες δικαιολογίαι συχνότατα ἀκούονται· ἀλλ' οὔτε ὀρθαί εἶναι, οὔτε λόγον ἔχουσιν. Οὐδεὶς ἀρνεῖται τὴν τῆς φύσεως ἐν γένει καὶ τοῦ κλίματος ἰδίᾳ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ἀνθρώπος ὁμοῦς ἤθελε παύσει ὦν ἐλεύθερον καὶ λογικόν ὄν, ἂν ἐξηρτᾶτο καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ μηδὲν ἴσχυε κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁμοῦς Ἕλλάς καὶ Ῥώμη ἀρχαία διαρρήδην διαψεύδουσι τὸν παράλογον καὶ ἀδικον τοῦτον ἰσχυρισμόν. Ἀκριβῶς δ' ἔνεκα τῆς τοιαύτης ἐπιδράσεως τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως ἀντιστρατευομένης πολλάκις εἰς τὴν ἀληθῆ τῶ ἀνθρώπου φύσιν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ ὀφείλουσιν οἱ διέποντες τὰς τύχας τῶν λαῶν καὶ πάντες οἱ δυνάμενοι, διὰ θεσμῶν καὶ μάλιστα δι' ἀγωγῆς νὰ ἐξουδετερώσι τὴν βλαβερὰν τυχὸν τῆς φύσεως ἐπήρειαν. Καὶ τί ἄλλο ἔπραξαν ὁ Λυκοῦργος, ὁ Σόλων οἱ ἄλλοι νομοθέται καὶ οἱ παιδαγωγοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης; Ἐὰν δὲ ὁ ἰδανικὸς τύπος τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἀποτελεσμα ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, διὰ τί δὲν ἐφύτρονον ἐν ἄλλοις τισὶ κλίμασι, φέρ' εἰπεῖν, ἐν Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἀμερικῇ, οἱ τέλειοι οὔτοι ἀνθρωποὶ ἀφ' ἑαυτῶν ὡς αὐτοφυῆ τινα φυτὰ, ἀλλ' ἔπρεπεν αἰῶνες νὰ παρέλθωσι, καὶ τότε μόνον ν' ἀρχίσῃ ἐν αὐτοῖς ὁ ἀληθῆς ἀνθρωπισμός, ὅτε νομοθεσία καὶ παιδαγωγία καὶ δὴ παιδαγωγία αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου θερμοῦ κλίματος μετενεχθεῖσα παρ' αὐτοῖς ἐμόρφωσε τοιούτους ἀνθρώπους; Οὐδεὶς λοιπὸν δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι θεσμοὶ σώφρονες, πολιτεία υἰγιάνουσα, ἐκκλησία ζωσα καὶ ἐνεργὸς καὶ

πρὸ πάντων παιδαγωγία γενναία καὶ ὀρθή, ταῦτα μόνον μορφοῦσι τοὺς λαούς, ἀνυψοῦσι τὰ ἔθνη καὶ παρέχουσιν ἀληθῆ σωματικὴν καὶ πνευματικὴν υἱείαν ὑπισχνουμένην βίον μακρὸν καὶ καρποφόρον.

Ἡ δὲ ἀγωγή τῶν λαῶν διὰ δύο ὁδῶν διεξάγεται, διὰ τῆς πολιτείας, ἐπιδρώσης καθ' ἑκάστην στιγμήν καὶ κατὰ τὰς παντοειδεῖς σχέσεις ἐπὶ τῶν ἐνηλίκων ἤδη πολιτῶν, καὶ διὰ οἰκιακῆς καὶ σχολικῆς ἀγωγῆς ἐνεργουμένης κυρίως ἐπὶ τῶν ἀνηλίκων. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀσφαλίζεται τὸ παρὸν καὶ τὰ κεκτημένα ἤδη ἀγαθὰ, διὰ δὲ τῆς παιδαγωγίας προπαρασκευάζεται ἡ διηνεκῆς ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ τὰ κρείττω πρόοδος, ἧτις ἀποτελεῖ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ ζήτημα τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς πρέπει νὰ καταστῆ κοινὸν μέλημα τῆς πολιτείας καὶ τῶν πολιτῶν. Αἱ δὲ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς διὰ τῆς πολιτείας, τῆς ἐκκλησίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ τῶν σχολείων νὰ καταστῶσι τόσον τοῦλάχιστον γνωστὰ εἰς τὸ ἔθνος ὅλον, ὅσον εἶναι τὰ νομοθετήματα τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν φορολογίαν, τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν κλπ.

Εὐεργετικώτατος ἄρα ἀναδείκνυται ὁ ἰδρυτῆς τοῦ παρόντος ἀγῶνος, ἐν ᾧ περὶ αὐτῆς τῆς ἀληθοῦς σωτηρίας τοῦ ἔθνους πρόκειται. Διότι διὰ τῆς συγγραφῆς, ἣν προκηρύσσει, οὐδὲν ἔλαττον ζητεῖ ἢ τὴν σύνταξιν βιβλίου, ἐν ᾧ ὁ μὲν διδάσκαλος νέον τι δύναται νὰ μάθῃ περὶ τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ πᾶς πολίτης, πᾶς πατήρ, πᾶσα μήτηρ θέλει εὖρη σωτηρίας πρακτικῶς ὑποθήκας περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἄλλὰ ὅτε ἀγωνοθέτης καὶ ὁ ἐντολοδόχος αὐτοῦ διδασκαλικὸς σύλλογος προκηρύσσοντες τὸν παρόντα ἀγῶνα καὶ τοῦτο ἐν νῶ εἶχον, ὅτι τὸ σύγγραμμά τοιοῦτόν τι ἔσται, ὥστε ὡς πλείστους ν' ἀγρεύῃ ἐν τῷ ἐθνικῷ τούτῳ δικτύῳ.

Ὁ λαμβάνων προσωρινὰ τινα μέτρα εἰς προσωρινὴν θεραπείαν κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν πρέπει καθ' ἑκάστην νὰ συλλογίζεται μήπως εἶναι καιρὸς νὰ παύσῃ τὸ κῦρος τῶν προσωρινῶν μέτρων καὶ ν' ἀντικατασταθῶσι ταῦτα δι' ἐκείνων, ἅτινα κέκτηνται ἀρχᾶς μο-

νίμους και ἄγουσι πρὸς τὴν ζητουμένην τελειότητα. Πλεῖστα δὲ τῶν παρ' ἡμῖν μέτρων κατ' ἀνάγκην ἔφερον ἐν ἀρχῇ χαρακτῆρα προσωρινότητος ἐνεκα τῆς καταστάσεως, ἐν ἣ τὸ ἔθνος εὐρέθη, μετὰ μακρὸν καὶ καταστρεπτικώτατον ἀγῶνα ἀπαλλαγέν μακροτάτης καὶ ὀλεθριωτάτης δουλείας· ἀλλὰ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι πολλὰ τῶν προσωρινῶν ἐκείνων μέτρων περιεβλήθησαν χαρακτῆρα μόνιμον καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἔτι καὶ νῦν μετὰ πεντηκονταετίαν κανονίζοντα προσόντα καὶ καθήκοντα καὶ ἐργασίας καὶ δικαιώματα καὶ παντοίας σχέσεις ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ἄλλων μεταβολῶν. Ἐννοοῦμεν δὲ ἰδίως τὰ φερόντα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐάν τις ἐκ περιεργίας διεξέλθῃ τὴν ἀρκετὰ ἐξωγκωμένην σχολειακὴν ἡμῶν νομοθεσίαν, θέλει παρατηρήσῃ ὅτι αὕτη ἐλάχιστα περιέχει διδακτικὰ συντείνοντα εἰς βελτίωσιν τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὰ πλεῖστα δὲ περιστρέφονται εἰς τύπους τινὰς καὶ αὐτοὺς νεκροὺς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μένοντας· ὅπερ δὲ καὶ τῆς στασιμότητος χειρόν, εἶναι τοῦτο, ὅτι δὲν κατωρθώθη, ὅπως εἰσέλθῃ—ὡς λέγεται—εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας τὸ τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας τῶν Ἑλληνοπαίδων ζήτημα. Περὶ τῶν διὰ μακρῶν αἰώνων παρημελημένων ἐν Ἑλλάδι μεταλλείων ἐκινήθη τὸ ἐνδιαφέρον, ὁμοίως περὶ ἀποξηράνσεως λιμνῶν, περὶ τῆς τομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, περὶ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Ἡ τῶν παίδων ὁμῶς ἀγωγή εἰσέτι ἀναμένει τὴν προσήκουσαν αὐτῇ σοβαρὰν καὶ σπουδαίαν μελέτην καὶ μέριμναν καὶ ἐνέργειαν. Αἱ σποράδην περὶ τοῦ θέματος τούτου φανεῖσαι συζητήσεις, ἐφ' αἷς μεγάλη ὀφείλεται χάρις τῷ Ἑλληνικῷ διδασκαλικῷ Συλλόγῳ, περιστράφησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς δευτερεύοντα καὶ τριτεύοντα ζητήματα. Περὶ μορφώσεως ὁμῶς χαρακτῆρος, περὶ ἐπιδράσεως καὶ ῥοπῆς τῶν γνώσεων ἐπὶ τὴν βούλησιν καὶ τὸ ἦθος, περὶ ἐξεγέρσεως ἐπιστημονικοῦ πνεύματος καὶ ἐνδιαφέροντος σύσχεψις σπουδαία καὶ ἐνέργεια συνεχῆς, ὡς προσήκει, οὐπω ἐγένετο, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μέγα χάσμα, ὅπερ χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς πεπολιτισμένων ἐθνῶν.

Ἐκ τούτων δ' ἐξηγεῖται καὶ ἡ παρ' ἡμῖν σπάνις, ἵνα μὴ εἴπωμεν παντελῆς ἔλλειψις σπουδαίων παιδαγωγικῶν συγγραφῶν καὶ

ἄλλων παιδευτικῶν ἔργων. Τὰς ἀνάγκας τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς δὲν ἐπαρκοῦσι νὰ θεραπεύσωσι μόνον τὰ συστηματικὰ οὕτως εἰπεῖν διδακτικὰ βιβλία. Τὰ βιβλία ταῦτα ὁμοιάζουσι τὰ ἐκτεθειμένα ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς καταστήμασι δείγματα· εἶναι ἴσως τὰ κράτιστα· ἀλλὰ τὰ δείγματα οὔτε ὡς ὑφάσματα ἐπαρκοῦσιν εἰς κατασκευὴν ἐνδυμασίας, οὔτε ὡς ἐδώδιμα θεραπεύουσι τὴν πείναν. Τὰ δείγματα πρέπει ν' ἀντιπροσωπεύωσιν ἀποθήκην πλουσίαν.

Τὰ προκηρυσσόμενα βιβλία ἔπρεπε νὰ συντελέσωσι τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς εἰς πλουτισμὸν τῆς παρ' ἡμῖν λίαν πενιγρᾶς πνευματικῆς ταύτης ἀποθήκης, καὶ νὰ εἶναι βοήθημα εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸς εἰς τοὺς γονεῖς.

Εἰς τὸν παρόντα διαγωνισμὸν παρουσιάσθησαν πέντε τοιαῦτα πονήματα. Ἡ συγκομιδὴ δὲν εἶναι βεβαίως λίαν πλουσία, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ὅλως πενιγρὰ· πέντε παιδαγωγικαὶ πραγματεῖαι εἶναι πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὸ ἔργον τῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς. Τούτων δὲ τὰ μὲν δύο πραγματεύονται, περὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς, ἤτοι τῆς παιδαγωγικῆς διαιτητικῆς καὶ ὑγιεινῆς, τὰ δὲ τρία περὶ τῆς ἰδίως παιδαγωγίας.

Ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπεία καθῆκον ἑαυτῆς ὑπολαμβάνει ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς κρίσεως τῶν ὑποβληθέντων αὐτῇ πονημάτων νὰ ἐπαινέσῃ καὶ ἐνθαρρύνῃ, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀποτελέσματος τῆς κρίσεως, τοὺς συγγραφεῖς τῶν ἐν λόγῳ πραγματειῶν διὰ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν προαίρεσιν, ὑφ' ἧς κινούμενοι ἠλείψαντο εἰς τὸν δυσχερῆ μὲν ἀλλὰ κοινωφελέστατον τοῦτον ἀγῶνα.

Ἡ συγγραφὴ παιδαγωγικῆς εἶναι ἔργον δυσχερέστατον καὶ μάλιστα παιδαγωγικῆς προωρισμένης οὐχὶ μόνον διὰ παιδαγωγούς καὶ διδασκάλους ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς γονεῖς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πληθὺς τοιούτων συγγραφῶν ὑπάρχει ἐν ἄλλαις γλώσσαις· ἀλλὰ ἄ. μὲν πρέπει αὗται νὰ εἶναι γνωσταὶ καὶ προσिताὶ τῷ ἐπιχειροῦντι τοιαύτην συγγραφὴν, β'. νὰ ἐννοῇ αὐτὰς κατὰ βάθος, κατέχων τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης καὶ γ'. νὰ γινώσκῃ νὰ προσαρμόζῃ αὐτὰς εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς χρείας. Δυστυχῶς αἱ τρεῖς αὗται συνθήκαι δὲν φαίνονται ἅπασαι συνδραμοῦσαι εἰς τὴν ἐκπόνησιν τῶν

εις τὸν διαγωνισμὸν ἀπρωσταλέντων βιβλίων. Ὁ συγγραφεὺς δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας διαιτητικὴν δὲν ἀρκεῖ νὰ εἴπῃ ὅτι πρέπει φέρ' εἶπειν νὰ παρέχωμεν γάλα καὶ ὠὰ εἰς τοὺς παῖδας· ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὑποδείξῃ ὅτι εὐκολώτατα ὁ λαὸς δύναται νὰ ἔχῃ τὴν θρεπτικὴν ταύτην τροφήν· οὕτω δὲ ἐξυπηρετεῖ πλείονας σκοπούς. Ἐπίσης προσεκτικὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ γράφων παιδαγωγικὴν, μὴ περιλαμβάνῃ παραδείγματα κοινὰ μὲν ἴσως παρ' ἄλλοις, ἀλλ' ἄγνωστα τῷ λαῷ, δι' ὃν ἡ συγγραφή εἶναι προωρισμένη. Τοῦτο ἤθελεν εἶναι τόσον παράξενον, ὡς ἐάν τις ἐπιχειρῶν νὰ γράψῃ περιγραφὴν τῆς ἰδίας χώρας προσέθετεν αὐτῇ ὄρη καὶ λίμνας ἢ προϊόντα ἐν ἄλλαις μὲν χώραις ὑπάρχοντα, ἀνύπαρκτα δὲ ἐν τῇ περιγραφομένῃ. Τέλος ἐν τοῖς διαγωνιζομένοις πονήμασιν ἤθελεν εὐχηθῆ τις νὰ εὑρίσκε πάσας τὰς ὑγιεῖς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, ὅσας οἱ αἰῶνες ἀνεκάλυψαν, ἐκλελαίκευμένας καὶ προσιτὰς παρεχομένας τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, περιβεβλημένας δὲ τὴν ἐλκυστικὴν ἐκείνην χάριν καὶ δύναμιν, ἥς ἄνευ τὰ τοιαῦτα βιβλία οὐδεμίαν ἐπίδρασιν δύνανται ν' ἀσκήσωσιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Τοιαῦτά τινα ἐπενόει ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπεία κρίνουσα κατὰ τὰς ἑαυτῆς πεποιθήσεις τὰ ὑποβληθέντα αὐτῇ πονήματα, εἰς ὧν τὴν ἐπὶ μέρους κρίσιν ἤδη εἰσερχόμεθα.

Περὶ παιδαγωγικῆς Διαιτητικῆς, ὡς ἐρρέθη, ἀπεστάλησαν δύο πονήματα, ὧν τὸ μὲν φέρει ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς 150, ῥητὸν δὲ ἐπὶ τὸ μαθηματικώτερον τόδε· « Ὑγίεια—τροφῆς ἀκορίη καὶ πόνων ἀοκνίη καὶ σπέρματος οὐσίης συντήρησις. » Σύγκειται δ' ἐκ σελ. 157 κοινοῦ χάρτου, δυναμένων ν' ἀποτελέσωσιν 7—8 τυπογραφικὰ φύλλα καὶ εἶναι γεγραμμένον διαλογικῶς. « Ὁ διάλογος, ὡς λέγει ἐν ἀρχῇ ὁ συγγραφεὺς, ὑποτίθεται μεταξὺ Ἀριστείδου καὶ Σωσάνης συζύγων, λαμβανόντων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων τῶν Ἀναστασίας, Γεωργίου, Σταματίου καὶ Δημητρίου καὶ μεταξὺ τῶν θείων τούτων καὶ ἀδελφῶν τῆς Σωσάνης, Ἡρακλέους καὶ Δημητρίου. »

Ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης ἐκλεξάμενος τὸ δυσχερέστερον εἶδος τῆς συγγραφῆς, τὸ διαλογικόν, δεινῶς προσέκοψε καὶ περὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ περὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν

προσώπων· οὕτω π. γ. ἡ Σωσάνα πού μὲν παρίσταται γυνὴ πλείστας κεκτημένη γνώσεις μέχρι τοῦ ἀπιθάνου, πού δὲ ὅλως ἀμαθής, ἀγνοοῦσα καὶ τὰ ἀπλούστατα. Χωλαίνει δὲ ἡ συγγραφή κατὰ τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὄλην.

Ἡ γλῶσσα ἐνιαχοῦ ἐκπίπτει εἰς χυδαϊσμούς καὶ βαρβαρισμούς, οἷον (σελ. 143) «καὶ ἐπὶ τέλους ἔμεινε σακάτης» (σελ. 153) «τοῦ ἐτσάκισε τὸ πρόσωπον.» Βρίθει δὲ τὸ ἔργον ὀρθογραφικῶν ἀμαρτημάτων, οἷον μακρότερος (σελ. 3) προτιμώτερον (4 καὶ 90 καὶ 113) ἐκλίνθημεν (σ. 6) μνάσματα (σ. 48) ζέφειρος (σ. 57) ἀνατέλει (57) ὁσμερικῶν (! σ. 76) παχειλὸν (79) ἠθικός (σ. 80) ὑπάτος (σ. 91) κατάρου (σ. 101) οἶνον (σ. 117) νίχεσθαι (σελ. 132) καὶ πλείστα ἄλλα πλὴν ἐλαφροτέρων τινῶν περὶ τὴν ἔγκλισιν τοῦ τόνου, τὴν χρῆσιν τῆς ὑποτακτικῆς κλπ. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἡ σύνταξις δὲν εὐδοκίμει, π. γ. (σ. 85) «περὶ γάλακτος κατόπιν ὡς τροφῆς ὑγρᾶς μειονεκτούσης τοῦ ἄρτου κατὰ τοῦτο οὔσης ξηρᾶς.»

Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότερα εἶναι τὰ πραγματικὰ ἀμαρτήματα. Ὁ συγγραφεὺς ἀδεξίως ᾤκονόμησε τὴν ὄλην ὑπόθεσιν· διότι παριστᾷ τὸν διάλογον γενόμενον ἐν ὥρᾳ γεύματος, ἔπερ ἔπρεπε νὰ διαρκέσῃ ἑπτὰ τοῦλάχιστον ὥρας! Τοῦτο δὲ πλὴν τοῦ ἀπιθάνου εἶναι καὶ πολέμιον τῇ διαιτητικῇ. Ὁ συγγραφεὺς πολλαχοῦ ἀλίσκεται ἀσεβῶν πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ δὴ τοὺς κρατίστους. Οὕτω π. γ. ἐν κεφ. Β'. ἐνῶ ὁ Δημήτριος ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Δημοσθενείου «δεῖ δὴ χρημάτων κλπ.» ὁ Ἀριστείδης καταδικάζει τὸν μέγαν ῥήτορα λέγων «δυστυχῶς ὅμως τὰ ἀστροπελέκια αὐτὰ ἔκασαν πρῶτον αὐτὸν καὶ ὕστερον καὶ ὄλην τὴν Ἑλλάδα (σελ. 14). Ἄλλαχοῦ (σ. 35) φέγει δι' ἀστεϊσμῶν οὐχὶ λίαν ἀττικῶν τὸν Πλάτωνα διατελέσαντα ἄγαμον. Ἐν σελ. 52 φέγεται ὁ Ἀριστοτέλης· διότι λέγει ὅτι ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ τὸ ἐλεύθερον ἐν Ἑλλάδι προέρχονται ἐκ τοῦ συγκερασμένου κλίματος. Ἐν κεφ. Δ'. μυκτηρίζεται ὁ πατήρ τῆς ἰατρικῆς καὶ δὴ ὑπὸ τῆς Σωσάνης, λεγούσης ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς συμβουλῆς τοῦ Ἱπποκράτους· διότι αὐτὴν, λέγει, παρέχει καὶ ἡ κοιλία τῆς «τὸ καλοκαίρι πίνω νερὸν σάν τὸν βάρρακα καὶ τὸν γειμῶνα ζεστὸ κρασί διὰ νὰ ζεσταθῶ. Τὰ

δὲ λάχανα μὲ τὸ λεμονάκι τὸ βράδυ πάντοτε καὶ ἄς λέγη ὁ Ἱπποκράτης τὸ ἔαρ» (σελ. 66—67). Ὁμοίως ἐπικρίνεται ὁ Ὅμηρος (σ. 137) καὶ ὁ Δημόκριτος (σ. 32). Ἀλλὰ καὶ τοὺς νεωτέρους ἰατροὺς νεανικώτερον ἀποδοκιμάζει (σελ. 36 καὶ 72). Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἀτάπως, οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ἀληθὲς *διαιτητικόν*.

Ἄλλ' ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπελάβετο ἀντικειμένου οὐχὶ οἰκείου αὐτῷ ἀποδείκνυται ἔτι μᾶλλον ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἐν κεφ. Α' μνημονεύεται ὅτι τὰ τέκνα πρέπει ν' ἀπογαλακτίζωνται εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἰατρῶν, αὐτοὶ ὅμως (οἱ διαλεγόμενοι γονεῖς) ἀπεγαλάκτισαν τὸ ἑαυτῶν μετὰ δύο ἔτη· ἐνταῦθα βεβαίως ὁ συγγραφεὺς ὤφειλε νὰ εἴπῃ τί οἱ ἐπιστήμονες ἰατροὶ κελεύουσι, περιττὴ δὲ ἦτο ἡ ἰδία αὐτοῦ γνώμη. Ἐν κεφ. Β' ἡ Σωσάνα λέγει πρὸς τὴν ὑπηρέτριαν Θέκλαν τὰ ἤκιστα βεβαίως παιδαγωγικὰ ταῦτα· «Γώρα ὅπου ἔχομεν καὶ τοὺς ἀδελφούς μου πρέπει νὰ εἶσαι προσεκτικὴ διὰ νὰ μᾶς βγάλῃς ἀσπροπρόσωπους (sic), καὶ διὰ νὰ σὲ ἐπαινοῦν, ὅταν θὰ ὑπάγουν εἰς τὰς Ἀθήνας» (σ. 11). Ἄλλοτε εἰσηγεῖται ἀρχὰς ὀλεθρίας ἢ καὶ τετριμμένας· οὕτως ἡ Σωσάνα ὁμιλοῦσα μετὰ τοῦ συζύγου τῆς περὶ οἰκονομίας, λέγει ὅτι τὰ χρήματα εἶναι ἀναγκαῖα, «διότι ὁ γείτων δὲν σε τιμᾷ καὶ δὲν σου λέγει καλὴ ἡμέρα.» Ἀλλαχοῦ συγχωρεῖ τὴν παράβασιν τῆς παιδαγωγῆς τάξεως· οὕτως ὁ Ἀριστείδης λέγει «τὴν μουσικὴν τὰ τέκνα δύνανται νὰ μανθάνωσι καὶ ἀργότερα, διότι καὶ ὁ Σωκράτης εἰς τὰ γηρατεῖα ἔμαθεν.» Ἀλλαχοῦ δὲ ἀσχημονέστερον ἐκφράζεται, καὶ ταῦτα παρόντων παιδῶν ἐν τῇ συναναστροφῇ, (σελ. 35 καὶ 67).— Ἀλλαχοῦ συνίστησι τὴν φλυαρίαν ὡς μέσον μακροβιότητος (σ. 39).— Ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οἱ νοσηρὰν ὑγείαν ἔχοντες δὲν πρέπει νὰ ἔρχωνται εἰς γάμον, εἶναι ὅμως καὶ οὗτοι ἀναγκαῖοι, καθὼς ἡ Θέκλα, διότι, ἂν δὲν ἤθελε γεννηθῆ, τίς θὰ ὑπηρετεῖ αὐτούς; (σελ. 42—43).— Ἀλλαχοῦ ὁ συγγραφεὺς λέγει «ἀνάγκη νὰ προσέχωμεν καὶ εἰς τὴν εὐγένειαν, ἀλλ' ἡ εὐγένεια ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων παράγει βλάβας.» (σ. 45). Αἱ ἰατρικαὶ γνώσεις τοῦ συγγραφέως βεβαίως δὲν εἶναι οὔτε πολλαὶ οὔτε ὀρθαί· οὕτω περὶ τροφῆς λέγει «ἡ σούπα ἐπιφέρει εἰς τὰς γυναῖκας λευκόρροϊαν»

(σ. 78).—ὅτι ἐπὶ δυσουρίας τῶν παίδων ἐκ διαλειπόντων πυρετῶν ἢ δ' ἐλαίου τριβὴ τῆς ἡδικῆς χώρας θεραπεύει αὐτήν.—Περὶ ταινίας λέγει ἡ Σωσάνα πρὸς τὴν Θέκλαν ὅτι εἶναι φεῖδι 10—20—30 ὀργυίας (σ. 99).— Περὶ ὀρύζης ὅτι εἶναι τὸ χειρότερον πάντων (σελ. 104).— Ἄλλα τινὰ εἶναι παιδαριώδη ἕως καὶ ἀνάξια συγγραφῆς σπουδαίας· οἷον «καὶ οἱ φύλλοι λέγουσιν ὅτι ὠφελοῦσιν εἰς τὴν ὑγίαν διεγείροντες τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ ὅτι ἀπομακρύνουσι τὰ μνάσματα!»

Ὁφείλομεν ἐν τούτοις νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ὅστις φαίνεται δὲν στερεεῖται εὐφυΐας, πολλὰ ἄλλα μέρη πραγματεύεται καλῶς, ὡς τὸ περὶ ἀέρος, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν δημοσίαν ὑγιεινήν. Τὸ περὶ γυμναστικῆς κεφάλαιον ἐκτενῶς μὲν πραγματεύεται ἀλλὰ μᾶλλον δίκην λεξικοῦ.

Δι' ὅλα ταῦτα ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπεία δὲν δύναται βεβαίως νὰ βραβεύσῃ τὸ πόνημα τοῦτο ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐλλείψεων, προτρέπει ὅμως τὸν συγγραφεὰ νὰ ἐπεξεργασθῇ μετὰ πλείονος ἐπιμελείας καὶ σπουδαιότητος τὴν πραγματείαν του καὶ ἔστω βέβαιος ὅτι θέλει παράσχῃ ἀξιόλογον ἀνάγνωσμα τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ.

Τὸ δεύτερον διαιτητικὸν πόνημα φέρει ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς 158, ῥητὸν δὲ τόδε: «Ἵγίεια καὶ νοῦς ἐσθλὰ τῷ βίῳ δύο.»

Σύγκειται δ' ἐκ σελ. 128 κοινοῦ γάρτου εἰς τέταρτον, δυναμένων ν' ἀποτελέσωσι περίπου τρία τυπογραφικὰ φύλλα.

Τὸ πόνημα τοῦτο εἶναι γεγραμμένον ἐν γλώσσει ἀρκούντως ὀμαλῇ καὶ μετ' εὐκρινείας. Ὁ συγγραφεὺς διαιρεῖ τὴν ὅλην ὕλην εἰς πολλὰ κεφάλαια καὶ πραγματεύεται ὅπως καὶ ὅσον δύναται πάντα τὰ ζητήματα τῆς διαιτητικῆς καὶ ὑγιεινῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συντόμως ἀλλὰ μετὰ σαφηνείας ἀξιεπαίνου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ συγγραφή αὕτη δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη σφαλμάτων. Καὶ πρῶτον τὸ καρύκειμα τῶν ἀνορθογραφικῶν εἶναι ἐπίσης δαψιλές· οὕτω φέρεται φυτόριον (σ. 3). - ὄφρις (πληθ.) - νὰ ἐργάζητε (σ. 4) - ἀπαιτωμένους (σ. 13) - ἀλληθοῦς (σ. 17) - εὐρυχωρία (19) - ἐπομένως (19) - δυσμωρφίας (21) - τίτθαι (23) - κλαυθμισμοῦς (25) - ὑδρωμένη (25) - ἐμετοῦ (25) - προμυθευθῆ (σελ. 27)

ἐριθρών (27) - ἐξαγκωμένος (28) - προτιμώτερον (4ῃ) - ἐναντιοτάτη (71) - στύλην (81) - ἀνεπιρέαστος (8ῖ) - νεωγέννητα (σ. 87) - νυφθῶ (σ. 90) - σενδάνια (91) - προσωρισμοῦ (94) - ἐξόγκοσιν (σ. 101) κλπ. Καὶ σόλοικα δέ τινα ἐξέφυγον τὴν γραφίδα τοῦ συγγραφέως· οἷον «ἡ βρώσις τοῦ ὠμοῦ κρέατος θεωρεῖται . . . ὡς παράγων ταινίαν (σ. 67) «ἐκ τῶν σεσηπύτων ζωϊκῶν οὐσιῶν» (78). Ἐπὶ τοῦ παθητ. παρακειμένου πού μὲν φυλάττει τὸν ἀναδιπλασιασμόν, πού δὲ οὐχί· — ἐν σελ. 107 ἀδοκίμως μεταχειρίζεται τὴν λέξιν ἐ π ι κ α ὕ μ α - τ ἄ ἀντὶ ἐ γ κ α ὕ μ α τ α. Ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ὕλης, ἣν πραγματεύεται, ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ὅτι ἐξ ἀναγνώσεων καὶ μελέτης κέκτηται ἱκανὰς πρακτικὰς γνώσεις· πολλαχοῦ ὁμοῦ δὲν ἠρύσθη τὰς ἀρίστας γνώμας, καὶ ἐν τούτοις παρίσταται ἡ συγγραφή γωλαίνουσα. Τοιαύτας ἡμαρτημένας γνώμας σταχυολογοῦμεν ὀλίγας.

Ἐν κεφ. Β'. ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται τὰ περὶ γάμου μετὰ πολλῆς μὲν σαφηνείας οὐχὶ ὁμοῦ καὶ μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ αὐστηρότητος.

Ἐν τῷ ἐπομένῳ δὲ κεφαλαίῳ ἐκτιθεῖς τὰ ἐκ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν εἰς τὰς ἐγκύους κακὰ λέγει, ὅτι «ταῦτα καθιστῶσι τὸ ἔμβρυον ἠπατικόν», ἐνῶ ἔπρεπεν ἀπλῶς νὰ εἴπῃ ὅτι καθιστῶσιν αὐτὸ ν ο σ η ρ ὶ ν.

Ὀμιλῶν ἐν κεφαλαίῳ Δ'. περὶ τῶν θηλαζουσῶν λέγει ὅτι «τὸ γάλα θηλαζούσης καθίσταται λίαν ἐπιδραβές, ἐνίοτε δὲ καὶ δηλητηριώδες, ἐὰν αὕτη εἶναι τετραγαμένη ἐκ θυμοῦ ἢ ἄλλης αἰτίας.» Ἐνταῦθα ἡ λέξις δ η λ η τ η ρ ι ῶ δ ε ς κατὰ τὴν ἀληθῆ σημασίαν εἶναι ὑπερβολικὴ.

Δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ ἐν τῷ Ε'. κεφαλαίῳ λεγόμενον ὅτι πρέπει νὰ θερμαίνωμεν ἢ καὶ νὰ βράζωμεν τὸ εἰς τὰ βρέφη διὰ τοῦ θηλαστήρος διδόμενον γάλα· διότι τὸ γάλα βραζόμενον καθίσταται δυσπεπτότερον.

Τὰ ἐν κεφαλαίῳ Σ'. περὶ φ λ ε β ο τ ο μ ι ῶ ν λεγόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπέχουσι τοῦ ὀρθοῦ, καὶ ἐν γένει δὲ ὄφειλε μόνον νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν διαιτητικὴν καὶ νὰ μὴ ἀναμίξῃ τὴν θεραπευτι-

κὴν ἰατρικὴν, μὴ ὦν μάλιστα ἰατρός· πολλῶ δ' ἤττον ἔπρεπε νὰ ἐνισχύη τὴν χρῆσιν μέσων τῆς δημώδους ἰατρικῆς, ἅτινα ἡ ἐπιστήμη ζητεῖ ν' ἀποσκορακίσῃ. Ἡμαρτημένα ἐπίσης εἶναι τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὅτι «ἡ ἔγκυος πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τοὺς μεγάλους θερμούς, διότι ἐκ τούτων ἐγεννήθησαν ἐνίοτε κ ω φ ἄ παιδία καὶ τερατώδεις δυσμορφίαι.»

Ἐσφαλμένα καὶ βλαβερὰ μάλιστα ἀποδείκνυνται ὅσα ἐν κεφ. Β' λέγει περὶ ἐνδυμασίας ἐπὶ τὸ σπαρτιατικώτερον· ἐπίσης ἐσφαλμένα εἶναι ἡ γνώμη αὐτοῦ ὅτι «τὰ ἐλώδη μιάσματα οὐδὲν εἰσχωροῦσιν εἰς τὰ μάλλινα ἐνδύματα.» Ὑγιεινά τινα παραγγέλματα, ὡς τὰ περὶ γ ἄ λ α κ τ ο ς, στοιχείου τροφῆς οὐσιωδεστάτου, πραγματεύεται συντόμως καὶ ἀτελῶς. Κάλλιον δὲ τὰ περὶ ἀ δ ἡ λ ο υ διαπνοῆς καὶ ἀ τ μ ο σ φ α ι ρ ι κ ο ὕ ἀ ἔ ρ ο ς.

Περὶ γυμναστικῆς ἐν κεφαλ. ΙΑ'. ἱκανὰ μὲν λέγει οὐχὶ ὅμως ἀνάλογα τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς οὐδὲ ὑποβάλλει πρακτικὰς συμβουλὰς εἰς ἐφαρμογὴν αὐτῆς γενικὴν καὶ τοῖς πᾶσιν ἐφικτήν, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς.

Τὸ περὶ προχείρων θεραπευτικῶν μέσων κεφάλαιον οὐδὲν σχεδὸν λυσιτελές προσφέρει τοῖς ἀναγνώσταις.

Ἡμαρτημένος καὶ ἀντιπαιδαγωγικὸς εἶναι καὶ ὁ εὐδαιμονισμοῦ ὄζων ὀρισμὸς τῆς παιδαγωγίας, ἐν ὃ συγγραφεὺς ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας του (σ. 1) προτάσσει, λέγων «ἡ παιδαγωγία διδάσκουσα τοὺς κανόνας, δι' ὧν βελτιοῦνται καὶ τελειοποιοῦνται αἱ σωματικαὶ καὶ διανοητικαὶ τοῦ παιδὸς δυνάμεις, σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ αὐτὸν εὐδαίμονα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πέραν αὐτῆς.»

Ἐν γένει τὸ δεῦτερον τοῦτο πόνημα εἶναι κρεῖσσον τοῦ πρώτου ἅτε συστηματικώτερον συντεταγμένον καὶ μετὰ σαφηνείας· βεβαίως ὅμως δὲν δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ ἄθλον τοῦ ἀγῶνος· διότι παρέλιπε πλείστα, ἅπερ ἔπρεπε νὰ περιληφθῶσιν ἐν παιδαγωγικῇ διαιτητικῇ. Περὶ ἀμφοτέρων δὲ δύναται νὰ γείνη ἡ δικαία παρατήρησις ὅτι καίτοι παρουσιάζονται εἰς ἀγῶνα παιδαγωγικόν, ἥμιστα στοχάζονται τοῦ σκοποῦ τούτου. Ὡς ὑγιεινῆς δὲ ἀπλῶς πραγματεῖαι κρινόμεναι εἶναι καταδεέστεραι ἄλλων τοιούτων πραγματειῶν

υπαρχουσῶν ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν. Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τούτων μεταβῶμεν δὲ νῦν εἰς τὴν κρίσιν τῶν παιδαγωγικῶν πραγματειῶν τριῶν, ὡς εἴπομεν, τὸν ἀριθμὸν.

Τούτων ἡ πρώτη φέρει ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς 159, ῥητὸν δὲ «Πηγὴ καὶ ρίζα καλοκάγαθίας τὸ νομίμου τυχεῖν παιδείας.» (Πλούτ. περὶ παιδῶν ἀγωγῆς). Σύγκειται δ' ἐκ σελ. 481 κοινοῦ χάρτου εἰς τέταρτον, δυναμένων ν' ἀποτελέσωσι περίπου δέκα τυπογραφικὰ φύλλα.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης ἐπιγράφων αὐτὴν «πρακτικὴν παιδαγωγίαν ἤτοι οἰκιακὸν καὶ σχολικὸν ὁδηγὸν πρὸς παιδαγωγῆσιν ἀμφοτέρων τῶν φύλων» ὑπὸ ὑπερμέτρου ζήλου ἀγόμενος καὶ θέλων νὰ φανῆ χρήσιμος διδασκάλοις καὶ γονεῦσιν, ἀνδράσι καὶ γυναιξί, νέοις καὶ γέροισι, συνέφυρε πλεῖσθ' ὅσα ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ, προτιθέμενος τρόπον τινὰ νὰ παράσχη τοῖς Ἑλλησιν Ἐγκυκλοπαιδείαν τινὰ παιδαγωγικὴν καὶ Σύνοψιν ἐπιστημῶν! Τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως δύναται νὰ καταφανῆ, ἐὰν ἐκ τοῦ μακροτάτου πίνακος τῶν περιεχομένων ἀναγράψωμεν ὀλίγα τινὰ κεφάλαια ὅσον, Περὶ παιδαγωγίας, διάκρισις παιδαγωγικῶν βάσεων, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, περὶ παιδαγωγικῶν συστημάτων ἀρχαίων φιλοσόφων, περὶ οἰκιακῆς ἀγωγῆς, περὶ ζώων, περὶ φυτῶν, περὶ ἠθικῶν παθῶν τοῦ νοῦ ἢ περὶ διανοητικῶν δυνάμεων, γένεσις ἰδεῶν, περὶ τελειότητος, περὶ σπουδῆς, περὶ δημοτικοῦ σχολείου, περὶ οικογενειακῶν ἀναγνωσμάτων, περὶ προσοχῆς, περὶ χρηστότητος ἠθῶν, χρηστοθήθεια παρὰ τὴν τράπεζαν, περὶ ἀνδρικῆς ἡλικίας κλπ. κλπ.

Ὡς ἕκαστος βλέπει καὶ ἐκ τῆς ἐπιτομῆς ταύτης τοῦ πίνακος, ἀφθονώτατα εἶναι τὰ κεφάλαια τῆς πραγματείας, τινὰ αὐτῶν μάλιστα μετὰ τινος βίας εἰσεχώρησαν εἰς πραγματείαν πρακτικῆς παιδαγωγικῆς. Δυστυχῶς δ' ἐν τοιαύτῃ ποικιλίᾳ καὶ ἄλλως δυσχερὲς ἤθελεν εἶναι νὰ τηρηθῆ ἡ προσήκουσα ἐπιστημονικὴ καὶ λογικὴ ἐνότης, πολλῶ δὲ μᾶλλον, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔχῃ μελετήσῃ καλῶς καὶ ἐπισταμένως τὰ πολλὰ ζητήματα ἅπερ ἀνακινεῖ πολλάκις δ' ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κεφαλαίου κινεῖται ἡ περιέργεια

τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ ἀξίεργεται τὸ κεφάλαιον, ἡ δὲ περιέργεια αὐτοῦ οὐδαμῶς ἰκανοποιεῖται. Πολλάκις δανείζεται παρ' ἄλλων συγγραφῶν (οἷον, παρὰ τοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ κ. Σπαθιάκη) (σελ. 49—79) σχεδὸν αὐτολεξεί, ἄλλοτε δὲ ἀντλεῖ μὲν ἐξ ἄλλων (οἷον ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Λινδνέρου κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Παπαδοπούλου) ἀλλὰ θέλων νὰ δώσῃ ἰδίαν χροιάν, ἐκπίπτει εἰς σύγχυσιν ἰδεῶν τερατώδη (πρβ. σελ. 27, 47, 138 κλπ).

Ἄλλ' οὐ μόνον σύγχυσις ἐπικρατεῖ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ βίου ἔργου καὶ ἔλλειψις ἐνότητος ἀλλὰ καὶ πλείσται ἐσφαλμέναι ἰδέαι καὶ ἀνακριθεῖς γνώσεις ἀπαντῶσιν. Οὕτω π. γ. λέγει «πᾶν ὅ,τι διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἄλλων ὄντων εἶναι ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ.» (σ. 2)— «Τὸ ὀρυκτὸν ἀ ξ ἄ ν ε ι διὰ τῆς προσθήκης μορίων, διὰ τῆς αὐτῆς συνεκτικῆς δυνάμεως προστίθεται τῷ φυτῷ νέα δ ὄ ν α μ ι ς, δηλ. τῆς ζωῆς.»— «Ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ προτιμήσῃ καὶ ἐκλέξῃ τὸ καλόν, καὶ τὸ ζῶον δύναται νὰ ἐκλέξῃ τὸ καλόν.» (σ. 2—4)— «Ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζων καὶ μελετῶν τὰ ἐν αὐτῷ (γρ. ἐαυτῷ) στοιχεῖα ἀνακαλύπτει τὸν ἑαυτοῦ προορισμόν.» (σ. 7)— «Ὁ παιδαγωγὸς δεόν νὰ ἔχη θεωρητικὰς τινὰς ἀρχὰς ἀ ν α λ ὄ γ ω ς τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως.» (σελ. 15)— «Ἔργα καὶ σκοπὸς τῆς ἀ ν α τ ρ ο φ ῆ ς εἶναι τὸ παιδαγωγεῖν τὴν ἀνθρωπότητα νηπιόθεν καὶ διδάσκειν αὐτὴν μέχρι τῆς ὠρίμου ἡλικίας.» (σ. 28)— «Τὰ ζῶα διαιροῦνται ἀ) εἰς ζωτόκα καὶ εἶναι π ἄ ν τ α τετράποδα πλὴν τοῦ ἀνθρώπου, β') εἰς ὠτόκα, ὡς ὁ ὄφις, τὰ πτηνὰ καὶ πάντες σ χ ε δ ὀ ν οἱ ἰχθύς γ') εἰς ἔντομα, ὅσα ἔχουσιν ἐξ ἧ περισσοτέρους πόδας» (σ. 100).

Ἐν κεφ. 4. φέρεται ἐπιγραφή παράδοξος «περὶ ἠθικῶν παθῶν ἢ περὶ διανοητικῶν δυνάμεων» ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἐν τῷ ἐπομένῳ ἐπικρατεῖ ἀληθῆς βαβυλωνία· ὁ συγγραφεὺς πλανᾶται ἐν λαβυρίνθῳ λέξεων καὶ φράσεων μηδεμίαν ἔχουσῶν ἔννοιαν. «Προτιθέμενοι, λέγει, νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ διανοητικῆς μορφώσεως ἢ τοι περὶ σπουδῆς καὶ σχολικῆς ἀγωγῆς, (!) κρίνομεν καλόν νὰ προτάξωμέν τινὰ περὶ ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς διαπλάσεως, περὶ ἰδεῶν, ἐποπτεῶν, τελειότητος καὶ καλαισθησίας» (σελ. 135), καὶ πάλιν

μετ' ὀλίγον. « Ἡ ἀνατροφή ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν θεωρουμένη ἀπο-
βλέπει εἰς τὴν ἀποφυγὴν καὶ κατάπαυσιν τῶν αἰτίων, ἅτινα ἐπιφέ-
ρουσι τὴν διατάραξιν μεταξύ τῶν διανοητικῶν καὶ αἰσθηματικῶν
παθῶν ὡς ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ἀλληλοπαθείας» καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ
δι' ἐλληνικῶν λέξεων γλῶσσα ἀκατάληπτος καὶ γριφώδης. Ὑπο-
στηρίζων ὅτι ἡ καλαισθησία εἶναι ἔμφυτος λέγει « ἡ καλοκάγαθία,
αἱ εὐεργετικαὶ πράξεις καὶ οἱ καλοὶ λόγοι θέλγουσι τὸ παιδίον καὶ
μαλίστα ἡ ποίησις· ἀλλ' ἡ φύσις τῆς καλῆς ταύτης τέχνης ἐπαμ-
φότερίζει. (σ. 145) — Ὅμιλῶν δ' ἐν παρόδῳ, ὡς λέγει, περὶ μεθό-
δων καὶ δημοτικοῦ σχολείου ἀποφαίνεται οὕτως· « αἱ συνήθεις
μέθοδοι εἰσὶ διάφοροι, οἷον, ἡ ἐποπτικὴ ἢ δεικτικὴ (ἦν οἱ
νεώτεροι πραγματογνωσίαν καλοῦσι, (!) ἡ μιμητικὴ, ἡ ὑποδειγμα-
τικὴ, ἡ ἀπομνημονευτικὴ ἢ ἀπαγγελτικὴ, ἡ ἀκροαματικὴ ἢ διη-
γηματικὴ, ἡ σωκρατικὴ ἢ διαλογικὴ, ἡ λυτικὴ ἢ προβληματικὴ
καὶ τέλος ἡ ἀναλυτικὴ καὶ συνθετικὴ» (σ. 213).

Ὁ συγγραφεὺς δὲν διάκειται εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν ἀνωτέραν τῆς
γυναικὸς παιδείαν καὶ μετὰ τραγικοῦ ὄρους ἀναφωνεῖ· « ὁ π ο υ
π ο τ ἔ γ η ς καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας ὁ θρόνος τῶν γυναικείων
ἀρετῶν ἰδρῦθη ὑπὸ τὴν στέγην τῆς οἰκίας. Μόνον ἐν ἐκείναις ταῖς
πόλεσιν, ἔνθα τὰ πάντα ἀπὸ τῆς φύσεως ἀπεμακρύνθησαν, ἔνθα ἡ
τῶν πραγμάτων ἀνατέτραπται τάξις, ἔνθα ὁ ἀνὴρ γυναικῶδη ἄγει
βίον, ἡ νύξ τὴν ἡμέραν ἀντικαθίστησι, μόνον ἐν τῷ μέσῳ καθο-
λικῆς τῶν ἠθῶν διαφθορᾶς, οὐδόλως ἄτοπον φαίνεται τὸ νὰ λαμ-
βάνῃ ἡ γυνὴ τὴν θέσιν τοῦ ἀνδρός, νὰ καλλιεργῇ μέχρι πτυχίου
διδασκαρικοῦ τὰς ἐπιστήμας» (σ. 362). Μετὰ δὲ τὸν φιλιππικὸν
τοῦτον παραθέτει πρόγραμμα τοῦ τί ὀφείλει ἡ νεᾶνις νὰ ποιῇ ἐγει-
ρομένη τὴν πρωίαν. « Μεταβαίνουσα δὲ εἰς τὴν κλίνην ὀφείλει νὰ
σκεφθῇ τάδε : ποῖον καθῆκόν μου παρέβην κλπ.» οὕτως ἐρμηνεύων
τὸ πυθαγόρειον « πῆ παρέβην ! »

Ἐν κεφ. ΚΑ'. πραγματεύεται περὶ χρηστότητος ἠθῶν, κοσμιό-
τητος καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς. Τινὰ δὲ τῶν διδομένων παραγγελ-
μάτων εἶναι μνειᾶς ἄξια· π. γ. « νὰ προσέχωμεν ὥστε οἱ ἀστεῖσμοὶ
ἡμῶν νὰ ὄσιν εὐφρεῖς καὶ μετὰ χάριτος» (σ. 408) — « νὰ μὴ δει-

κνύωμεν ὄλην τὴν ἀνατομίαν τοῦ στόματός μας, ὅταν χασιώμεθα» (σ. 409) (ἐν τούτῳ φαίνεται ὅτι οἶδει δεῖγμα ἀστεϊσμοῦ εὐφυοῦς καὶ μετὰ χάριτος)— «καθήμενοι παρὰ τὴν τράπεζαν νὰ μὴ ἀναστρέφωμεν τὰς χειρίδας (μανίκια) καὶ νὰ μὴ ρίπτωμεν τὰ ὅστα ἐπὶ τῆς τραπέζης μηδὲ χαμαί» καὶ ἄλλα ὁμοια.

Ἐν τέλει προσθέτομεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐξαίρει μὲν τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀρέσκεται εἰς τὸ ἐγκωμιάζειν καὶ κολακεῦειν οὕτως εἰπεῖν τὴν θρησκείαν, πλάττειν ἐχθροὺς αὐτῆς καὶ κατακεραυνοῦν αὐτούς, δι' ὧν, φρονοῦμεν, οὐδαμῶς ἢ ἀληθῆς εὐσέβεια ἐμποιεῖται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν.

Ὅταν τοιαύτη σύγχυσις ἐπικρατῇ ἐν ταῖς ἰδέαις, δὲν εἶναι λόγου ἄξιον τὸ ὕφος τῆς γλώσσης. Δὲν δυνάμεθα ὁμῶς νὰ μὴ σημειώσωμεν ὅτι πλεῖστα καὶ ἀσύγγνωστα ἀμαρτήματα ὑπάρχωσιν ἐν τῷ κειμένῳ καὶ ὀρθογραφικὰ καὶ λεκτικὰ καὶ συντακτικὰ· ὅσον προσδιορισμένη (σ. 9) περιορισμένη (σ. 148) διακεκριμένος (12) πλουτήση (16) Χαρόνδας (21) ὅποσοῦν (22) κρηπίδα (24) ἐπιμέλλονται (47) τίς εἶδε (94) γλοτοὶ (96) κονοειδῆ (108) τὰ τέκνα ὑπακούεται τοῖς γονεῦσι (126) ἐφύλλατον (150) δότηραι (168) ἀναρυγώμενα (184) ἀγάλεται (192) ἠνωμένον (222) ἐν ἐλείψει (194) Ἰδίας δὲ μνείας πρέπει νὰ τύχη τό· ὁ Βίσμαρ ἐν Βαραζέν (!) (209) ἰσχυρώτερα (370).— Συντακτικὰ, ὅσον· «ἡ ἀνατροφή παραβάλλεται πρὸς τὰ θεμέλια μεγάλης οἰκοδομῆς, τῆς ὁποίας ἐὰν ταῦτα εἶναι σαθρὰ, ἅπανσα ἢ οἰκοδομὴ σαθρὰ ἀποδαίνει.» (σελ. 19)— «Διὰ τῆς παιδαγωγίας ἢ εὐημερία τῶν κοινωνιῶν προήχθη καὶ προάγεται προβαίνων» (σ. 41) «ἀπαιτοῦνται πρὸς τὴν (γρ. τῆ) ἀγαθὴν φύσιν καὶ τὰ ἐξῆς» (σ. 377).

Τοιοῦτον τὸ πρῶτον τοῦτο πόνημα.

Τὸ δεῦτερον πόνημα φέρει ῥητὸν ἐπὶ τὸ μαθηματικώτερον ἐκπεφρασμένον (ὡς τὸ πρῶτον τῶν περὶ παιδαγωγικῆς διαιτητικῆς), τόδε· «Ἀνατροφή—ἐπειδὴ ἐν δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσα ἀρετὴ ἄρα καὶ ἡ ἀνατροφή.» Σύγκειται δ' ἐκ σελίδων κοινοῦ χάρτου μεγάλων 270, δυναμένων ν' ἀποτελέσωσι περίπου δέκα τυπογραφικὰ φύλλα. Οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὅτι αἱ δύο αὗται συγγραφαὶ ἓνα καὶ

τὸν αὐτὸν ἔχουσι πατέρα· διότι καὶ ἡ περὶ Ἀνατροφῆς αὕτη πραγματεία, ὡς καὶ ἡ περὶ Τροφῆς, διεξάγεται «διὰ διαλόγου μεταξύ Ἀριστείδου καὶ Σωσάνης, συζύγων λαμβανόντων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων τῶν Ἀναστασίας, Γεωργίου, Σταματίου καὶ Δημητρίου καὶ μεταξύ τῶν θείων τούτων καὶ ἀδελφῶν τῆς Σωσάνης Ἡρακλέους καὶ Δημητρίου.»

Ἡ συγγραφή αὕτη εἰς ἀπορίαν τινὰ καὶ γνωσιμαχίαν περιάγει τὸν ἀναγνώστην· διότι πού μὲν διαβλέπει νοῦν διαυγῆ, γενναίαν καὶ σαφῆ ἀντίληψιν καὶ κρίσιν, σχεδὸν πολυμάθειαν ἢ τοῦλάχιστον πολυαναγνωσίαν, πνευμάτι ἀρχαῖζον καὶ πῶς κατὰ Κοραῆν· πού δ' αἰφνης ὁ συγγραφεὺς κοιμᾶται, χασμᾶται, κρημνίζεται, οὐδὲν λέγει, παραλογίζεται, σολοικίζει καὶ ἀνορθογραφεῖ οἰκτρῶς. Δύο δέ τινα δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ἢ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔσχε τὸν ἀναγκαῖον καιρόν, ὅπως τακτοποιήσῃ καὶ συστηματοποιήσῃ τὰς γνώσεις του, ἢ ὅτι ἀτάκτως ἔνθεν κάκειθεν συνέλεξεν ἄνευ πολλῆς κρίσεως καὶ ἐκλογῆς καὶ ἐπομένως ὅτι καλὰ τε καὶ κακὰ εἶναι τύχης σύμφυρμα.

Ἡ πραγματεία ὅλη διεξάγεται διὰ διαλόγων μεταξύ τῶν αὐτῶν προσώπων, ἐκάστου διαλόγου κατὰ μέρος φέροντος ἴδιον κεφάλαιον, οἷον περὶ φιλοσοφίας, περὶ ἀληθείας, θεοσεβείας, ἐπιτηδεύματος, τάξεως, ἐγκρατείας, τύπων, κοσμιότητος, συμβουλῆς, ἐνδυμάτων, φιλίας, φαγητοῦ, θανάτου καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 34.

Ἀξιόλογος βεβαίως εἶναι ὁ διαλογικὸς τρόπος καὶ μάλιστα ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει, ἀλλ' οὐ παντὸς ἢ ἐπιτυχῆς καὶ τεχνικῆ διεξαγωγῆ αὐτοῦ. Ἐκ τῶν διαλόγων τούτων καὶ τοῦ ὅλου ἔργου ἐλλείπει πᾶσα ἰδέα ἐνότητος, ἐπίσης ἐλλείπει τὸ δραματικὸν ἐν τοῖς διαλόγοις, ὅπερ διατηρεῖ τὴν προσοχὴν καὶ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰσάγονται διάφορα πρόσωπα συνδιαλεγόμενα, οὐδὲν ἄλλο πλεονέκτημα τοῦ διαλογικοῦ τρόπου ἀνακαλύπτεται, ἰδίως ἐλλείπει ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος, δι' ἧς ἐν σειρᾷ συλλογισμῶν μαιεύεται ἀλήθειά τις, ὡς ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος, οὐς ἄλλως ὁ συγγραφεὺς φαίνεται οὐκ ἀγνοῶν, ὡς καὶ τινὰς

τοῦ Κοραῆ, οὐ τὸ ὕψος ἐνιαχοῦ φιλοτιμεῖται νὰ μιμηται. Ὁ ἀναγνώστης συγκρότητα παρατηρεῖ τὸ ἀνόμοιον τῶν αὐτῶν προσώπων. Ἡ Σωσάννα φέρ' εἰπεῖν ποῦ μὲν παρίσταται σοφωτάτη καὶ πολυμαθεστάτη, ὡς καὶ ἐν τῇ περὶ τροφῆς πραγματείᾳ, ποῦ δὲ οὐδὲν διαφέρουσα τῆς ὑπηρετρίας Θέκλης κατὰ τὴν ἄγνοιαν. Ἀσπὴ π. χ. ἡ αἰθεροβατοῦσα εἰς φιλοσοφικὰς θεωρίας, ἡ κάτοχος ὅλης μονοτονῆς τῆς καθολικῆς ἱστορίας ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς (πρὸ σ. 33), αἴφνης δικαίαν θεωρεῖ τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους ὡς ὑβρίσαντος τοὺς θεοὺς τῶν δικαστῶν (σελ. 29), ἢ ἐρωτᾷ «τί πρέπει νὰ δμιλῇ ὁ παῖς» καὶ πάλιν «τί ; κακὸν εἶναι νὰ φονεύῃ τις τὰ ζωῖα (sic) τὰ βλάπτοντα, οἷον τοὺς κορέους» (σελ. 57) καὶ πλεῖστα τοιαῦτα. ἔχει δὲ ὁ διάλογος καὶ τὸ ἀπίθανον, διότι διεξάγεται ἐν μιᾷ ἐσπερινῇ συναναστροφῇ, ἣτις ἔπρεπε νὰ εἶναι τρισέσπερος. Ὡς δὲ χωλαίνει τὸ ἔργον κατὰ τὸ εἶδος, οὕτω δὲν εἶναι ἄπταιστον καὶ κατὰ τὴν ὕλην. Ἀληθῶς πολλὰ μέρη καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα εἶναι ἀξιόλογα, περιέχοντα διδασκαλίαν οὐκ ἀπόβλητον οὐδ' ἄχρηστον τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ· ὡς ἔργον ὁμοῦ παιδαγωγικόν, ὡς σύστημα γνώσεων, δι' ὧν ἐπιδιώκεται μεθοδικῶς ὠρισμένος τις σκοπός, καὶ δὴ τόσον ὑψηλὸς σκοπός, οἷος ὁ ὑπὸ τοῦ προκληθέντος διαγωνισμοῦ ὑποδεικνυόμενος, πόρρω ἀπέχει τῆς ποθητῆς ἐπιτυχίας. Γνώμαι καὶ ἀλήθειαι μεμονωμέναι, ἀσύντακτοι, τῆδε κάκεισε ἐρριμμέναι, μεταξὺ μάλιστα οὐκ ὀλίγων ἐσφαλμένων ἰδεῶν, οὐδὲν σχεδὸν ὠφελοῦσιν οὐδὲ συντελοῦσιν εἰς ἐποικοδόμησιν τῶν ἀναγινωσκόντων, οἵτινες ὠφελοῦνται μόνον ὅταν τὸ πνεῦμα αὐτῶν αἰχμαλωτίζεται οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς στενῆς συνεχείας τῶν ἐννοιῶν.

Ὁ συγγραφεὺς ἀφοῦ πολλὰ εἶπεν, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγα ὀρθὰ καὶ καλὰ, περὶ φιλοσοφίας, διδάσκει εἶτα περὶ ἀληθείας, ἐνθα ὁμοῦς ἡ ἀρετὴ ὑποβιβάζεται εἰς ὑπηρετίδα τοῦ συμφέροντος καὶ καταδικάζεται σχεδὸν τὸ γενναῖον τῆς φιλαληθείας καὶ παρρησίας φρόνημα, ὡς, ὅταν λέγῃ «τὸ καὶ πάλιν» μαίνεται ἡ Ἡρωδιάς «δὲν ἐξώρισε καὶ πάλιν τὸν εἰπόντα ; »— Ἐν τῷ κεφ. περὶ θεοσεβείας μεταξὺ πολλῶν οὐγὶ λίαν ὑγιῶν ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἀληθῆς θρησκεία τοῦ

χριστιανού κείται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄκρων (τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς ἀθείας). — «Ἐὰν δέ, λέγει, οἱ ἄθεοι ἀφαιροῦνται τὸ σέβας ἐκ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, εἰς ἄλλα μικροῦ λόγου ἄξια προσέχουσιν, οἷον καὶ ὁ Γαμβιέττας μὴ δυνάμενος νὰ ἔχη τὴν οἰκίαν τοῦ Βαλζάκ ἠγόρασε τὴν τοῦ ἵπποκόμου του καὶ ὑπηρέτου» (σ. 22), ἐνθα βεβαίως ἡ παρομοίωσις δὲν εἶναι καταλληλοτάτη. — Εὐθύς δὲ μετὰ τὸ περὶ Θεοσεβείας κεφάλαιον ἀκολουθεῖ ἄλλο περὶ ἐπιτηδεύματος· οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ δισχυρισθῇ ὅτι ἡ μετάβασις εἶναι λίαν φυσική. Ἐν αὐτῷ δὲ ἡ Σωσάνα ἐν τρισὶ μακραῖς σελίσιν ἀπαριθμεῖ δεκάδας πολλὰς ἀνδρῶν ἐκ ταπεινῶν ἐπαγγελμάτων ἢ γονέων μεγάλων ἀναδειχθέντων, χωρὶς νὰ παραλειφθῇ οὐδὲ «Ὁνακατώ, ὅστις ἀπὸ ποιμῆν ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Πάρθων» (σ. 34). — Ἐν τῷ περὶ τάξεως κεφ. λέγει ὅτι ὁ παιδαγωγὸς δὲν πρέπει νὰ ζητῇ μεγάλην τάξιν· (!) διότι αὕτη ἔρχεται σὺν τῷ χρόνῳ. Ἐκ τούτου δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως λαμβάνουν ἀφορμὴν πολλὰ τινα πολυλογεῖ περὶ Κρόνου καὶ δημιουργίας τοῦ παντός, μὴ λησμονῶν νὰ φέξῃ καὶ τὸν Δαρβίνον, ἀλλὰ λεληθότως ἐν τῇ ρύμη τοῦ ἀτάκτου λόγου καὶ ἀντίξοά τινα λέγει· «ὁ ἄψυχος κόσμος ὑπέκει τῇ μεγίστῃ τοῦ κόσμου ψυχῇ, τῷ Θεῷ» (σ. 49), ἐνθα ἐν ὀλίγαις λέξεσι πλείστοι παραλογισμοί· διότι, ἂν ὁ Θεὸς εἶναι ψυχὴ τοῦ κόσμου, πῶς πάλιν ὁ κόσμος εἶναι ἄψυχος;

Ἐν τῷ κεφ. περὶ ἐγωισμοῦ πολλὰ λέγει μηδαμινά, οἷον περὶ φόνου κωνώπων καὶ κορέων, καὶ καταλήγει εἰς ταῦτα. «Ἐὰν ὁ παιδαγωγὸς βλέπῃ ὅτι ὁ παῖς φονεύει ἀβλαβῆ ζῶα ἢ καὶ χρήσιμα, τότε ὀφείλει νὰ ἐμποδίξῃ καταδικάζων τὴν πράξιν του, ἵνα μὴ ἀνὴρ γενόμενος, ἀδικεῖ τοὺς ἄλλους χωρὶς ἰδίᾳς ἀνάγκης.» (σ. 58). — Ἐνίοτε ἐξίσταται τις ἐπὶ ταῖς ἀνακολουθίαις· οὕτως (ἐν σ. 58) λέγει. «Τὸ εὐαγγέλιον ἔρχεται ἐπίκουρον εἰς τὸν νόμον τοῦτον (τῆς ἀμύνης)· διότι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἔλεγον ὅτι τὸ ὑπερτάτον δίκαιον εἶναι ὑπερτάτη ἀδικία!»

Περὶ τῆς αἰδοῦς συμβουλεύει, «ἵνα ὁ παιδαγωγὸς φροντίξῃ προϊούσης τῆς ἡλικίας νὰ ἐγκαταλείπῃ ὁ παῖς τὴν αἰδῶ, «διότι αἰδῶς πλέον εἰς τὸν ἄνδρα νὰ διοικῆται ὑπὸ τῆς αἰδοῦς!» (σ. 60),

ὥστε κατὰ τὸν συγγραφέα τὸ «ἀναιδέστατος» ἐπὶ ἀνδρῶν τοῦλάχιστον θὰ εἶναι τίτλος ἐμφαίνων ἀρετὴν!

Ἐπὶ τούτοις ἔπεται κεφ. περὶ τύπων ἢ ἐθιμοταξιῶν, ἐν ᾧ ἀρύεται σοφίαν «παρ' Ἀντωνίου Βυζαντίου τοῦ δεκάτου πρώτου αἰῶνος.» Ἡ δὲ Σωσάνα ἀριθμεῖ εἰς 15 τὰ καθήκοντα τοῦ καλῶς ἡγμένου νέου, οἷον νὰ μὴ γελαῖ κατὰ τὰ λυπηρά, καὶ νὰ μὴ κλαίῃ κατὰ τὰ χαρίεντα, νὰ μὴ γελαῖ ἀλλὰ μόνον νὰ προσμειδιᾷ, νὰ ἐρωτᾷ περὶ τῆς υἰείας τῶν φίλων του κλπ. (σ. 64) Ἄλλα δὲ τοιαῦτα σπουδαῖα προσθέτει ἐν τῷ περὶ Κοσμιότητος κεφ. (σ. 69) οἷον «νὰ μὴ ξίνηται μὲ τὸν ἕνα δάκτυλον, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ κατηγορηθῇ καὶ αὐτοκράτωρ, νὰ μὴ ξυρίζῃ τὸν μύστακα, μὴ σύνηθες τοῦτο παρ' ἡμῖν, —οὐδὲ ὑπογένειον ν' ἀφίνη, οὐδὲ τὸν μύστακα νὰ περικόπτῃ, οὐδὲ μπαρμπέτας ν' ἀφίνη . . .» Καὶ ἄλλα ἔτι θαυμασιώτερα, οἷον, ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ ἐμποδίξῃ τὸν παῖδα «νὰ ἐκβάλλῃ τὴν γλῶσσάν του, νὰ γουρλόνη τὰ μάτια του, νὰ ἐνθέτῃ τὴν πυγμὴν του ἐν τῷ στόματι» καὶ ἄλλα ἔτι, ἐφ' οἷς καὶ Κινέζος ἠθολόγος ἠδύνατο νὰ ζηλεύσῃ αὐτόν.

Ἐν τῷ περὶ εὐπροσηγορίας κεφ. τίθενται ἀρχαὶ ἠθικαὶ ἀνηθικώταται καὶ ταπεινόταται «μὴ ἔλεγχε, λέγει, διότι θ' ἀποκτήσης ἐχθρούς, οἵτινες θὰ σὲ βλάψωσιν, ὡς ἔβλαψαν τὸν Σωκράτην. Αἰτιολογῶν δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς εὐπροσηγορίας ἐπάγεται τὰ ἀγενέστατα τάδε· «Εἰς ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα πάντες οἱ ἐπαγγελματίαι ἀποκτῶσι πελατεῖαν, καίτοι μὴ τόσῳ ἱκανοὶ εἰς τὴν τέχνην ἢ ἐπιστήμην των ὑποσκελίζοντες τοὺς ἱκανούς, οἷον θὰ ἴδῃς πολλοὺς δικηγόρους ἀποκτήσαντας περιουσίαν δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διότι ἦσαν εὐπροσήγοροι.» (σ. 95) Περαιτέρω τοῦ λόγου ὄντος περὶ εὐγενείας γίνεται ὁ ἐξῆς διάλογος μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς. «Ποία εἶναι ἡ εὐγένεια, μητέρα; — Σωσ. Οἱ τρόποι οἱ καλοὶ καὶ οἱ λόγοι οἱ καλοί. — Ἀναστ. Τίνες οἱ καλοὶ τρόποι καὶ τίνες οἱ κακοί; — Σωσ. Τρόποι καλοὶ καὶ εὐγενικοὶ εἶναι ὅσους μεταχειρίζονται οἱ ἄλλοι εὐγενεῖς.» (σ. 116) Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἡρακλῆς λέγει ὅτι ἡ Σωσάνα ὀφείλει εἰδικώτερον νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς εὐγενεῖς τρόπους, αὕτη ἀναπτύσσει λεπτομερέστερον τὸ θέμα, λέγουσα «νὰ μὴ βλέπητε

ἐπὶ πολὺ τὰ ἐνδύματά σας καὶ νὰ μὴ τακτοποιήτε αὐτὰ συνεχῶς ἐνώπιον τῶν ἄλλων, νὰ βουρτσίζετε τὰ ἐνδύματά σας, νὰ κόπτετε τοὺς ὄνυχας,» καὶ οὕτω προβαίνει ἀριθμοῦσα ὅλους τοὺς εὐγενεῖς τρόπους, τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸ στόμα, τὰ ὦτα, τὴν ῥίνα κλπ., καὶ οὐς ἐθαυμάσαμεν καὶ εἰς τὸν ἄλλον συναδέλφον του ἐν τῷ περὶ χρῆστέος ἡθῶν κεφαλαίῳ. Νομίζει δέ τις ὅτι ὁ εἰς ἀντέγραψε τὸν ἕτερον.

Ἐν τῷ περὶ συναναστροφῆς Κεφ. (σ. 137) προτρέπεται ὁ παῖς, εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἀπηγόρευε νὰ ἐνθέτῃ τὴν πυγμὴν ἐν τῷ στόματι, νὰ δίδῃ τὸν βραχιονά του εἰς γυναῖκα καὶ μάλιστα ἐὰν παρατηρήσῃ ὅτι εἶναι ἔγκυος· ἐὰν δὲ θέλῃ νὰ καπνίσῃ (ὁ παῖς!) νὰ ζητῇ ἄδειαν.

Οὕτω προβαίνει καὶ τὸ παιδαγωγικὸν τοῦτο πόνημα δι' ὅλων τῶν 270 μεγάλων σελίδων. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐγκατεσπαρμέναι γνῶμαι καὶ ὑποθῆκαι ὀρθαὶ καὶ χρήσιμοι· τὰ σποραδικὰ ὅμως ταῦτα ὀρθὰ δὲν δύνανται ν' ἀποτελέσωσι πραγματεῖαν παιδαγωγικὴν, σκοποῦσαν νὰ χειραγωγῆσῃ γονεῖς καὶ διδασκάλους εἰς ὀρθὴν τῶν παιδῶν ἀγωγὴν. Τερατώδεις δὲ εἶναι αἱ ἀνορθογραφίαι καὶ ἄλλαι γλωσσικαὶ ἀσχημίαι τοῦ πονήματος τούτου, αἵτινες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐπιβαρύνωσι πῶς καὶ τὸν συγγραφέα, ὅσῃν καὶ ἂν ἔχῃ ἀγαθὴν διάθεσιν ἢ Ἐπιτροπεῖα νὰ φορτώσῃ αὐτὰς εἰς τὴν ῥάχιν τοῦ ἀντιγραφέως. Σημειοῦμεν δ' ἐλάχιστα μόνον τῶν ἀμαρτημάτων· ἀπλαττόμεθα (7) ἡμπορέσω, δυσιδαιμονίαν (20) ὁμιλῶ, πανταχοῦ σχεδόν, ὁμοίως ὀρίζω, ὀρῶ, ὁμολογῶ· ἡ λέξις ἠθικὴ δις διορθοῦται μὲ δασεῖαν, συγχώρησιν ὠφελημάτων (28), προτιμώτερον (33, ἄννευ, ἀηδὸς ἀηδῶ κοτέει (101), ἑκατομύριον (107) ἀπωλεσθῆ, γεναῖος, ἄλλαλος (110), ἦττα, ἦττᾶσθαι (113), ἀναγινωσκώμενα (113). Εἰς τὴν ἔγκλισιν δὲ τοῦ τόνου καὶ τὴν χρῆσιν τῆς ὑποτακτικῆς οὐδεμίᾳ δίδεται προσοχὴ. Ἐνῶ δὲ ἀπαντῶσι λέξεις χυδαῖαι, οἷον ξεκουράζεται, γουρλόνει τὰ μάτια, μουγγρίζει, αἰφνης προβάλλει κακόζηλός τις παρακείμενος μὲ ἀναδιπλασιασμόν, οἷον κεχρεωστημένος (18), ἡ λέξις ἄχρηστος, οἷον ἀσυνηθισία (21). Πλάττει δὲ καὶ νεολογίας,

(ΤΟΜ. 5'.)

οἷον ποδοκαθηρήριον! «ἐκεῖ ὅπου καθαρίζουσι τὰ ὑποδήματα!» Καὶ τὰ ἔτοιμα δὲ διαστρέφονται, οἷον «ἡ χλωῶ παροικήσεις, ὅπου σκάζειν μαθήσεις» (140). Καὶ κύρια δὲ ὀνόματα ὑφίστανται στρεβλώσεις, οἷον ὁ πάπυς Οὐρβανὸς μετεβλήθη εἰς Οὐρδενόν (σ. 35). Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πρώτῃ σελίδι ἀναγινώσκομεν τὴν εὐσυντακτον ταύτην πρότασιν «ἐξελθόντες εἰς περίπατον μοὶ ἐφάνη μίαν στιγμὴν κλπ.»

Τοιοῦτον ὄν καὶ τὸ δεύτερον πόνημα δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις βραβεύσεως.

Ἡ τρίτη πραγματεία ἔχουσα ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς 160, φέρει τὸ ρητὸν «Συνελὼν τοίνυν ἐγὼ φημι καὶ χρησμολογεῖν μᾶλλον ἢ παραινεῖν δόξαιμ' ἂν εἰκότως ὅτι ἐν πρώτον καὶ μέσον καὶ τελευταῖον ἐν τούτοις κεφάλαιον, ἀγωγή σπουδαία καὶ παιδεία νόμιμός ἐστι καὶ ταῦτα φορὰ καὶ συνεργὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν φημί» (Πλούτ. περὶ παιδῶν ἀγωγῆς κεφ. 8). Σύγκειται δ' ἐκ σελίδων κοινῶν χάρτου μεγάλων 446, δυναμένων ν' ἀποτελέσωσι φύλλα τυπογραφικὰ 18 περίπου.

Ἡ πραγματεία αὕτη ἔχει ὁμολογουμένως ἐπιβολὴν ὑψηλοτέραν ἢ αἱ δύο προηγούμεναι· ὁ δὲ συγγραφεὺς αὐτῆς φαίνεται κάτοχος πλειόνων βοηθημάτων. Αἱ ἐν αὐτῇ παιδαγωγικαὶ γνώσεις φαίνονται ὑψηλότεραι καὶ ἀφθονώτεραι, ἡ γλῶσσα πλουσιωτέρα καὶ πολλαχοῦ εὐστροφος καὶ ἐπαγωγός, τὰ παραδείγματα ἱκανὰ, τὰ δὲ γλωσσικὰ πλημμελήματα σπανιώτερα. Πολλαχοῦ δὲ τὰ κατὰ μέρος κεφάλαια ὡς εἰδικὰ ἄρθρα θεωρούμενα εἶναι ἀξιόλογα, ἀναθεωρούμενα δὲ καὶ διορθούμενα ἠδύναντο νὰ εἶναι καλλίστη συμβολὴ εἰς πραγματεῖαν παιδαγωγικὴν.

Ὡς ὅλον ὁμως θεωρουμένη καὶ ἡ πραγματεία αὕτη παρουσιάζει ἀτυχῶς οὐκ ὀλίγας ἐλλείψεις. Ἐν πρώτοις ἐλλείπει ἡ ἐπιστημονικὴ ἐνότης, ὅρος ἀπαραίτητος εἰς πᾶν ἔργον ἄρτιον. Ἐνῶ τὸ ὅλον ἔργον πρέπει νὰ εἶναι ἀνέλιξις καὶ ἀνάπτυξις μιᾶς δεσποζούσης ιδέας, ὁ ἀναγνώστης βλέπει πολλά τινα, πολλάκις λίαν καλὰ καθ' ἕκαστον θεωρούμενα, στερούμενα ὁμως τῆς ἐνότητος, καὶ μὴ συντελοῦντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνάλυσιν καὶ ἐνίσχυσιν κεντρι-

κῆς τινος ιδέας, δὲν ἀνακαλύπτει σχεδὸν ἀρχιτεκτονικόν, ἐνῶ τὰ μέρη νὰ ὑπηρετώσιν εἰς τὴν ἀρμονίαν τοῦ ὅλου. Ἡ ἔλλειψις δ' αὕτη οὔσα οὐσιώδης ἐλέγχει οὐχὶ βαθεῖαν καὶ ὠριμον μελέτην τοῦ θέματος. Ἐπακλούθημα δὲ αὐτῆς εἶναι οὐκ ὀλίγαι ἀντιφάσεις, ἀνακλούθια καὶ ἀνωμαλῖαι. Δευτέρα σπουδαία ἔλλειψις παρατηρεῖται ἢ μὴ προσαρμογὴ τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν πρὸς τὰς ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, δι' ἣν ἡ πραγματεία ἐγράφη, ἢ μυωπία ἐκείνη, δι' ἣς παραγνωρίζονται καὶ χαρακτηρὲς καὶ προτερήματα καὶ ἐλαττώματα, ἀναφέρονται δὲ ὡς κοινῶς γινόμενα πράγματα ἀνύπαρκτα παρ' ἡμῖν ἢ μεμονωμένα. Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται πολλὰ ἀντλήσας ἐκ θρησκευτικῶν πηγῶν· ἀξιόπαινος ἢ τε πρόθεσις καὶ ὁ πόνος, καὶ δὲν ἠθέλομεν καταλογίσει τοῦτο εἰς τὰς ἐλλείψεις ἢ ὀρθότερον εἰς τὰς πλεονασμοὺς τῆς πραγματείας, ἂν μὴ ἐγίνετο κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας κατὰ χρησὶς ἢ καὶ βεβιασμένη ἐν πολλοῖς χρῆσιν ῥητῶν καὶ παραπομπῶν.

Εἶναι δὲ τοιαύτη τις ἡ τοῦ ὅλου ἔργου οἰκονομία. Προτάσσεται εἰσαγωγή, ἔπεται Μέρος Α'. περιέχον τὰς περιχοσμοῦσας τὸν νέον ἀρετὰς, εἶτα Μέρος Β'. περιέχον τὰ σπουδαίωτερα ἐλαττώματα τῶν παιδῶν καὶ τέλος Μέρος Γ'. περιλαμβάνον τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς. Εἶναι ὁμῶς περιεργότατον ὅτι οὐδεὶς σύνδεσμος οὐδὲ κἂν ἐξωτερικὸς συνδέει τὰ τέσσαρα ταῦτα μέρη, καὶ οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ εἰσαγωγῇ εἰσηγεῖται ὁ συγγραφεὺς ἠτιολογημένην τινὰ βάσιν τῆς τοιαύτης τοῦ πονήματός του οἰκονομίας.

Καὶ ἐν μὲν τῇ εἰσαγωγῇ ἀμέσως ἀρχεται ἀπὸ τυπικοῦ τινος ὀρισμοῦ καὶ τούτου οὐχὶ λίαν ὑγιαίνοντος, οὐδὲν δὲ νομίζει καλὸν νὰ εἴπῃ περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς παιδαγωγικῆς. Οὐδαμῶς δὲ διασαφρῶνται ἰδέαι τινὲς παιδαγωγικαί, ὅπως καταστήσωσι σαφῆ τὴν ἀνέλιξιν τῆς πραγματείας, ἀλλ' αἱ μὲν ἰδέαι εἶναι ἔνθεν κακῶς συνειλεγμέναι (ὅπερ κυρίως δὲν κατακρίνομεν), ἀμεθόδως δὲ καὶ ἀτάκτως ἐκτεθειμέναι. Τί δύναται τις φέρ' εἰπεῖν νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τούτων «Τῷ ἀνατροφεῖ ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπον πρέπει νὰ

εἶναι αὐτὸς ἑαυτοῦ σκοπός» (σ. δ'.) ἢ «ἐν τῷ ἐγωϊσμῷ του καταστρέφει καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν του» (σ. ε'). ἢ «τῆ θρησκευτικῆ ἀντιλήψει—πρὸς ἀρμονίαν μεθ' ἑαυτοῦ» (σ. ζ'.) ἢ τὰ ἐτι ἀκαταληπτότερα ταῦτα «ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἄνθρωπος ἐν τῷ Θεῷ, τοῦτο εἶναι τὸ τέρμα, ὅπερ ὁ ἀνατροφεὺς διὰ τὸν τροφίμον οὕτω πρέπει νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν» (σ. θ'—ι'.);

Ἰδού δὲ πῶς ἐκφράζεται περὶ τοῦ ἂν πρέπει ἐν τῷ οἴκῳ ἢ ἐν τῷ κοινῷ ν' ἀνατρέφονται οἱ παῖδες «Ἐγείρεται, λέγει, τὸ ζήτημα ἂν ἡ ἀνατροφή ὀφείλῃ καθ' ἕκαστον τὸ ἄτομον νὰ ἐπεξεργάζεται ἢ ἐπὶ τὰ πλήθη νὰ ἐνεργῇ. Πρὸς τὸ τελευταῖον πάντοτε τὰ ἀναμορφωτικὰ πνεύματα μεταξὺ τῶν παιδαγωγῶν ἔδειξαν προθυμίαν, μάλιστα ἤθελον διὰ νέου διοργανισμοῦ τῆς ἀνατροφῆς νέον ἀνθρώπινον γένος, χρυσοῦν τινα αἰῶνα, νὰ παραγάγῳσιν. Ἄλλ' ὅπως τὰ τέκνα τοῦ ἀνθρώπου δὲν γεννῶνται ἐν μεγάλῃ νεοττιᾷ, οὕτως εἰπεῖν, οὐδὲ ἐν πλήθει ἄγονται εἰς τὸν βίον, ἀλλ' ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ ὑπὸ τῆς μητρὸς του μετ' ἀλγῶν γεννᾶται καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀτομικῆς περιποιήσεως, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀνατροφή δύναται ἐν πλήθει νὰ γείνη.»

Περὶ τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐκφράζεται οὕτω συγκεχυμένως, ὥστε ὁμολογοῦμεν ὅτι οὐδὲν ἐννοοῦμεν σαφῶς. «Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν, λέγει, τῆς ἀνατροφῆς χρησιμεύοντα μέσα κατὰ διττὰς ὁδοὺς θὰ ἀνακαλύψωμεν εἴτε ἐξ ἐκείνου ὁρμώμενοι, ὅπερ ἐν τῷ τροφίμῳ αὐτῷ ὑπάρχει εἴτε δύναμις εἶναι εἴτε ἰκανότης ἢ ὁρμὴ καὶ ἀνάγκη . . . ἢ θεωροῦντες τὰς δυνάμεις, αἵτινες ὑπάρχουσι τῷ ἀνατροφεῖ» (σ. ιε.) καὶ μετὰ τὰ σκοτεινὰ ταῦτα ἔπονται τὰ ἐξῆς· «τὰ δύο ταῦτα παιδαγωγικὰ μέσα λαμβάνουσιν ἀφορμὴν ἀπὸ τοῦ λοχευτικοῦ δωματίου, ὅπου ὁ τρυφερὸς ὀφθαλμὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ λίκλου νεογνοῦ σ κ έ π τ ε τ α ι διὰ πέπλου ἀπὸ τοῦ λαμπροῦ τῆς ἡμέρας φωτός, μέ χ ρ ι τ ῆ ς π ρ ο ν ο ί α ς τοῦ πατρὸς, ὅστις κακὰ συναναστροφὰς, κακὰ ἀναγνώσματα ἀπομακρύνει ἀπὸ τοῦ υἱοῦ του» (σ. ις'). Εἶναι λυπηρὸν βεβαίως ὅτι ὁ συγγραφεὺς χάνεται εἰς λεξιῶνα καὶ εἰς αὐτὰ θυσιάζει τὴν εὐκρίνειαν καὶ σα-

φάνειαν τῶν ἐννοιῶν, ἢ μεταφράζει κατὰ λέξιν, μὴ εἰσδύων εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου.

Ὁ συγγραφεὺς μὴ ἔχων σαφεῖς περὶ τῶν πραγμάτων ἐννοίας συχνάκις παλιλοῦται ἀντικαθιστὰς λέξεις καὶ ὀρισμοὺς καὶ τεχνικούς ἔθρους, ἐξ οὗ μεγίστη σύγχυσις ἐπακολουθεῖ ὁμιλῶν ἔτι περὶ παιδαγωγικῶν μέσων καὶ εἰς οὐδὲν ὠρισμένον πόρισμα καταλήγων καταλέγει δύο ἐξαναγκάσεις, θετικὴν καὶ ἀρνητικὴν, ἃς καλεῖ ἀγωγήν ἢ παιδαγωγῆσιν ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ (σ. 19'). Τίς εἶδε τί θέλει νὰ εἴπη διὰ τῶν δύο τούτων ἐξαναγκάσεων, μὴ ἄρα οὕτω μεταφράζει τὴν γερμανικὴν λέξιν *zucht*; Μετ' ὀλίγον πάλιν «τὴν προσωπικὴν αὐτοπαράστασιν τοῦ ἀνατροφέως θέτει ὡς τὸ ὑψηλότατον παιδαγωγικὸν μέσον,» δι' οὗ ἴσως ἐννοεῖ τὴν ἄμεσον διὰ τοῦ παραδείγματος ἐπίδρασιν τοῦ παιδαγωγοῦ ἐπὶ τοῦ τροφίμου, ἀλλ' ἐν γλώσσει βεβαίως οὐχὶ καταληπτῆ.

Τοιαῦτα ἀσαφῆ προτάξας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ μεταξὺ οὐκ ὀλίγων κατὰ μέρος λαμβανομένων καλῶν καὶ ὀρθῶν, εἰσέρχεται εἰς τὸ Α'. μέρος, χωρὶς οὐδὲ νύξιν νὰ δώσῃ τῷ ἀναγνώστῃ περὶ τοῦ σχεδίου του, ἀλλ' ἀμέσως δι' ἐνὸς ἄλματος ἐν νέᾳ σελίδι ἀρχίζει: **Μέρος Α'.**—**Ἀίπερικοσμοῦσαι τὸν νέον ἀρεταί.**—1. περὶ εὐγνωμοσύνης. Οὕτω δὲ ἐν ἰδίῳι κεφαλαίοις ὡς ἐν ἄρθροις λεξικοῦ πραγματεύεται περὶ ἐκάστης ἀρετῆς, ὡς εἰ περὶ τούτου προὔκειτο ἐν παιδαγωγικῇ πραγματείᾳ, ἧς θέμα καὶ σκοπὸς εἶναι τὸ πῶς ἀνατρεφόμενος ὁ παῖς θὰ γείνη κάτοχος πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἢ μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, οὐσης μιᾶς. Πλεῖστα ὧν περὶ ἀρετῶν λέγει καὶ διὰ παραδειγμάτων ποῦ μὲν ἐπιτυχῶν ποῦ δ' ἀστόχων, αἰσθητοποιεῖ οὕτως εἰπεῖν, εἶναι ἀξιόλογα καὶ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς καλὸν ἀνάγνωσμα εἰς ὀρθῶς παιδαγωγούμενον παῖδα, δι' αὐτὸν ὁμῶς τὸν παιδαγωγόν, διὰ τοὺς γονεῖς, οἵτινες πρέπει νὰ φωτισθῶσι περὶ τοῦ πῶς δύνανται νὰ παιδαγωγήσωσι τὰ τέκνα ἑαυτῶν, εἰς οὐδὲν ταῦτα ὠφελοῦσιν, θὰ αἰσθάνωνται μάλιστα οὗτοι θλιψὴν τινα ὅτι τόσον ἐξαιρομένας ἀρετάς δὲν ἔχουσι τὴν προσήκουσαν τέχνην ἵνα ἐμφυτεύσωσι τοῖς τροφίμοις, ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς ἀνὰ γείρας παιδαγωγικῆς τὴν τέχνην ταύτην δυστυχῶς μανθά-

νοισι. Τοῦτο δὲ ὁμοιάζει ὡς ἐάν τις πλουτολογίαν γράφων ἐπαινῇ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τὸν πλοῦτον ἐν γένει, δὲν διδάσκη ὁμως τὰ μέσα καὶ τὴν τέχνην τῆς κτήσεως αὐτῶν.

Ἄλλ' ἐξετάζοντες καὶ αὐτὰ τὰ ἰδιαίτερα ἄρθρα τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἐπομένων κακιῶν δὲν εὐρίσκομεν τὰ πάντα ὀρθῶς ἔχοντα. Ἐν τῷ περὶ εὐγνωμοσύνης ἄρθρῳ εἰπὼν πολλὰ καὶ καλά, εἶτα ἐν παρεκβάσει ἰερεμιάδος περὶ τῶν νῦν ἀποδίδει τὴν αὐθάδειαν τῆς καθ' ἡμᾶς νεότητος εἰς μεθόδους(!) ὡς ἡ τοῦ Jacotot (σ. 7), ἐνῶ ἡ μέθοδος αὕτη, ὅσον ἡμῖν γνωστὸν, δὲν ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπικρατήσασα ἄπορον εἶναι πῶς ἠδύνατο ἡ ἀθῶα νὰ φέρῃ τὴν τῶν νέων μας αὐθάδειαν!—Ὁμιλῶν περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους συμπαθείας φαίνεται (σ. 9) περιορίζων αὐτὴν, ἥμιστα εὐαγγελικῶς, εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους «τοὺς συναπολελυτρωμένους ἢ συναπολυτρωτέους» ἐκτὸς ἂν εἰς τοὺς δευτέρους περιλαμβάνῃ καὶ πάντας τοὺς μὴ χριστιανούς. Διὰ τὴν ὑπακοὴν συμβουλεύει βίαν καὶ ραβδισμούς (σ. 23) καὶ ἐν γένει δὲ φαίνεται λίαν εὐνοϊκῶς ἔχων πρὸς τὴν συνοπτικὴν παιδαγωγίαν τῆς ράβδου, ἣν συνιστᾷ ἀλλεπαλλήλως (σ. 63, 70, 115, 123, 173) καὶ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς ἀνασκάπτει καὶ πρόγραμμα τι βυρτεμβέργιον τοῦ σωτηρίου ἔτους 1782! Καὶ ὁμως ἀλλαχοῦ πάλιν (σ. 26) λέγει «οἱ γονεῖς νὰ μὴ λυπῶνται, ἂν τὰ τέκνα δὲν ὑπακούωσι· διότι ἐπλάσθησαν ἐλεύθερα!»

Ἐπίσης συγκεχυμένοι εἶναι αἱ περὶ συνειδήσεως (σ. 32) ἔννοιαι τοῦ συγγραφέως, πρὸς ἧς τὴν μόρφωσιν «τὸ πρῶτον, λέγει, εἶναι ἡ ὀρθὴ χρῆσις τῶν τιμωριῶν, δεύτερον τὸ νὰ ἔχῃ τὸ παιδίον ἀνοικτὴν τὴν καρδίαν καὶ πρὸς τοῦτο ἡ ἐμπιστοσύνην ἐμπνέουσα ἀγάπη.»

Ἐν σελ. 38 ἀποκαλῶν τὴν εὐτυχίαν «αἰσθημα ψυχῆς» προσθέτει ὅτι «ἡ πτωχία εἶναι εὐτυχία ἀληθῆς, ὁ δὲ πλοῦτος εὐτυχία ψευδής,» καὶ ὅτι «οἱ πτωχοὶ ἐν γαλήνῃ καὶ ὠραιότητι (!) διάγοντες τέρπονται μὲ ἀναγνώσεις καὶ μουσικὴν τὰς ψυχάς.» Τὰ εἰδυλλιακά ταῦτα δὲν πιστεύομεν ὅτι συντελοῦσιν εἰς πῆξιν ἀρετῆς, ἐν ἧ μόνῃ ὑπάρχῃ εὐτυχίᾳ, καὶ ἧτις δύνανται καὶ ἐν πλούτῳ

ὡς καὶ ἐν πτωχίᾳ νὰ βασιλεύῃ. Μετὰ μίαν δὲ σελίδα γνωματεύεται ὅτι τὰ παιδία δὲν πρέπει νὰ ἐρωτῶσιν ἄλλους περὶ τοῦ πρακτείου, διὰ νὰ ἀποκτήσωσιν ἰσχὺν βουλήσεως καὶ ἀνεξαρτησίαν! (σ. 39).

Περὶ χρηστότητος καὶ εὐθύτητος καρδίας λέγει τὰ ἑξῆς «δὲν δύναται τις ν' ἀπαιτῆ οὔτε νὰ ἐπιθυμῆ τὸ νὰ ἐπιδεικνύηται ἐντόνως καθ' ἐκάστην ἢ χρηστότης, ἀλλὰ πρέπει ὡς ἕξις φυσικῆ καὶ ἀναγκαία νὰ ἐνυπάρχη ἐν πάσαις ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσι· διότι ὁ ἠθικὸς ἀήρ, ἐν ᾧ ὑγιῶς ἀναπνέομεν, ἔχει κύρια συστατικὰ ἐκτὸς τῆς ἀγάπης τὴν ἐνότητα καὶ τὴν πίστιν.» (σ. 41) Βεβαίως εὐκολώτερον ἐννοεῖ τις μεταφυσικὴν ἢ τοιαῦτα φιλοσοφήματα.

Πλεῖστα παραδείγματα, ἅπερ φέρει πρὸς ἐφαρμογὴν δῆθεν, εἶναι ὅλως ἀκατάλληλα. Φαντάζεται ὀπωροπώλιδας, διδασκάλους προσφέροντας τέιον καὶ σοκολάταν εἰς τοὺς μαθητάς των! Παιδίον τι ἀποδίδον δικαιοσύνην (κυρίως δὲ αὐτοδικοῦν) αἰματόνεται τὴν ρίνα. Σὲ προτρέπει λοιπὸν ν' ἀσπασθῆς τὸ παιδίον τοῦτο, ἐνῶ πρακτικώτερον θὰ ἦτο νὰ σταματήσωμεν τὸ αἷμα ἢ τοῦλάχιστον νὰ πλύνωμεν τὸν αἰμόφυρτον ἥρωά μας (σ. 37).

Πρὸς στηλίτευσιν δὲ τῶν ἀπὸ τῆς ὀργῆς κακῶν συνεπειῶν φέρεται τὸ ἑξῆς τραγικώτατον! «Ὀνηλάτης ἔθραυσεν (ὀργισθεὶς) τὴν κεφαλὴν τοῦ συντρόφου του (τοῦ ὄνου!) διὰ μεγάλης πέτρας, καὶ ἔπειτα αὐτὸς ἐλεεινῶς καὶ πικρῶς μετανοῶν ἐκόπη ἐπὶ τῆς λαιμητόμου.» (!)

Περὶ χαρακτῆρος, ἐνῶ πολλὰ καὶ καλὰ λέγει, αἰφνης προσθέτει «διὰ τὸν χαρακτῆρα ἀπαιτεῖται καὶ μὀρφωσις,» ὡς νὰ μὴ εἶναι ὁ χαρακτῆρ ὁ κύριος σκοπὸς καὶ καρπὸς τῆς μορφώσεως· θεωρῶν δὲ τὴν (θείαν) χάριν ὡς δύναμιν, «ἣτις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως ἐπιτελεῖ τὸ ἔργον τῆς (ἐν τῇ μορφώσει τοῦ χαρακτῆρος)» ἐπισυνάπτει «ἐνότης τῆς φύσεως καὶ χάριτος ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα.»

Αἱ ἀντιφάσεις εἶναι καταπληκτικαί· ἐνῶ ὀρθῶς λέγει ὅτι τὸ λογικεύεσθαι μετὰ τῶν παιδῶν εἶναι ἀντιπαιδαγωγικόν, παραθέτων

καὶ χωρίον τοῦ Kellner, ὡς λέγει, καὶ τοῦ Schleiermacher, (σ. 150), ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν παιδαγωγὸν νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν βούλησίν του εἰς τὸν παῖδα διὰ τῆς προσταγῆς, ἀλλ' ἀπαιτεῖ νὰ αἰτιολογῇ τὰς προσταγὰς του.»

Καὶ πάλιν, ἐνῶ, ἀντιγράφων ἄλλους, κατακρίνει τὰς ποινὰς (σ. 165), βραδύτερον ἐπιλανθάνομενος ἑαυτοῦ καὶ ὅσων εἶπε δριμύς ἐπιπίπτει κατὰ τῆς φιλανθρώπου παιδονομίας καὶ προσθέτει «ἐν τῇ βορείᾳ ἀμερικανικῇ ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ (!) ἀπολαμβάνουσι τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως. Ἐκεῖ ὁ παῖς δύναται νὰ ἐναγάγῃ τὸν πατέρα του καὶ εἰς τιμωρίαν νὰ καταστήσῃ ἐπὶ ἀριθμῶν τι ραβδισμόν. Ὅποια ἀσέβεια!—ἀναφωνεῖ καὶ ἐπιφέρει τὴν οὐχί τόσον εὐσύντακτον ταύτην πρότασιν.—Τοιαῦται λεγόμεναί πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ εὐχόμεθα μηδέποτε νὰ ἴδωμεν . . . διὸ σταθερῶς θὰ ἐμμείνωμεν ἐν τῷ δικαίῳ, ὅπερ ἀνέκαθεν ἀπονέμεται φυσικῶς καὶ εὐλόγως εἰς τὸν διδάσκαλον τοῦ κατωτέρου σχολείου νὰ δύναται νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς ράβδου!» (σ. 174).

Ἐκ τοῦ περὶ εὐσχημοσύνης κεφ. μαρτυροῦμεν ὅτι «δὲν εἶναι καλὸς χριστιανὸς ὁ ἀκτένιστος ἔχων τὴν κόμην καὶ ρυπαρὸν φέρων περιτραχήλιον.» σ. 52).

Ἄλλαχοῦ φρονεῖ ὅτι πρὸς θεραπείαν τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης βοηθεῖ ἡ ὑπομονή, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προσευχή (σ. 85), ἐνίοτε δὲ «διορθοῦται αὕτη καὶ αὐτομάτως, ὥστε κατὰ ταῦτα περιττὴ ἀποβαίνει ἡ ἀνατροφή.

Ἄλλαχοῦ (σ. 92) λέγει ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀσκῶμεν τὸν παῖδα εἰς τὴν ἀφοβίαν τοῦ σκότους.» Ἴνα δὲ διδάξῃ ὁ πατήρ τὸν παῖδα νὰ μὴ φοβῆται τὴν σάυραν, «ἄς λάβῃ αὐτὴν καὶ ἄς θέσῃ ὑπὸ ὕελον» (σ. 94).

Οὕτως ἔχει ἡ πραγματεία αὕτη ὡς πρὸς τὴν ὕλην· ἐνῶ δὲ ὁμολογουμένως εἶναι κρεῖττον τῶν δύο ἄλλων γεγραμμένη, δὲν εἶναι ὁμῶς ἀπηλλαγμένη ἀνορθογραφιῶν καὶ λοιπῶν ἀμαρτημάτων.

Ἀδυναμία τοῦ συγγραφέως εἶναι ἡ πολυλογία καὶ ἡ συσσώρευσις λέξεων, αἵτινες οὐ μόνον δὲν διασαφοῦσι τὰς ἐννοίας, ἀλλὰ καὶ σκοτίζουσιν αὐτὰς ἔτι μᾶλλον, οἷον «ἐρεθίζεται, προσβάλλεται,

λυπεῖται, θλίβεται» (σ. 23).—«κύριος (ὁ λόγος) καὶ ἄρχων καὶ ὁδηγός καὶ πηδαλιούχος» (25).—«Διὰ τῶν ἀρχῶν (τῆς δικαιοσύνης) ὁ κόσμος θὰ καταστή καλλιτέρα, εὐγενεστέρα, σοφωτέρα, ὑψηλοτέρα.» (σ. 37), ἐνθα ἰσως ἤθελε νὰ εἶπῃ ἡ κοινωvία, ὅπως εὐοδωθῇ τοῦλάχιστον ἡ σύνταξις.—«Ἡ ἀγαπητὴ ἀδελφὴ θὰ ἐταράσσετο ἐν πορφύρῳ αἵματι καὶ θὰ ἐξέπνεεν ἀσθμαίνουσα(!)» (σ. 146).

Ἐκ τῶν ἀνοθογραφῶν, ὧν πολλὰ βεβαίως δίκαιον εἶναι ν' ἀποδοθῶσι τῷ ἀντιγραφεῖ, σημειοῦμεν ὀλίγας· καθ' ἐξῆς (δ') ἑλλειπῆς (ιδ'), ἔχει κοιμήσει (3)—κτυπῶσι (27)—χρησιμοτάτη (32)—ἐπέμεινον (37)—ἔρεσχηλία (62)—χρηῖζει (67)—ισχυρᾶ ὄστᾶ (93)—ἀναμετρᾶ (134)—ἀφοσιωμένος (155)—ἠπιωτέρα (159) κλπ. Λέξεις καὶ φράσεις ἡμαρτημέναι ἢ ἀκατάλληλοι ἐσημειώθησαν αἱ ἐξῆς· ἐν τῷ νὰ γνωρίζῃ (29)—ἐν τῷ νὰ ἀπαλλοτριῶι (30)—Ἄς συνεθίζῃ τις ὄθεν ... (63)—βαθεῖα βλάβη (59)—ἀσελγεῖς βασανισταὶ ζώων (69)—ὑπολείπεται ἐκείνων (88)—λιμώττοντες ὀφθαλμοὶ (73)—πυρῶδῶς κοκκινίζοντες ἄνθρακες (93)—ὁ Χαρίτων ἔβοσκε τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὴν περικυκλοῦσαν τερπνὴν φύσιν (94)—τὸ ρυάκιον τῆς παραδόσεως ῥέει καὶ (τὰ ἀπρόσεκτα παιδία) οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ πίνοῦσι! (112)—οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν διδασκαλίαν νὰ ὀλισθαίνωσιν ἐπὶ τῶν παιδίων (114) — ὅπου ὀλίγαι λέξεις ἀρκοῦσι δὲν πρέπει τὴν φλόγα τοῦ αἰσθήματος τῆς αἰσχύνῃς νὰ θέτῃ τις ὑπὸ τὸ ὕδωρ (180)—ἐπὶ μικρῶν πταισμάτων τὸ νὰ ἀπαιτῇ τις αἰσθημα μετανοίας εἶναι ὡς νὰ προσφέρῃται σκαιῶς πρὸς τὸ πῦρ! (181)—ἡ γραῖα τοῦ μύθου) ἀπορροφᾷ μὲ τοὺς μαύρους ὀδόντας τῆς τὸ αἷμα (216)—ἡ ματαιότης εἶναι τοῦ εὐγενοῦς αἰσθήματος τῆς τιμῆς ὁ πίθηκος.—ὁ λόγιος ὅστις κατ' ἔτος βλέπει τοὺς τέσσαρας τοίχους, πῶς θὰ φαίνεται, ἂν προσκληθῇ εἰς ἐπίσημόν τινα αὐλήν; (64)—πρέπει νὰ διδάσκηται ὁ νεαρὸς ἄνθρωπος τὰ μέλη καὶ τὴν γλῶσσάν του (69) Τοιαύτη καὶ ἡ πραγματεία αὕτη.

Ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπεία λυπεῖται μὴ δυναμένη μηδὲν τῶν διαγωνισθέντων πονημάτων νὰ βραβεύσῃ· διότι φρονεῖ ὅτι οὐδὲν τούτων ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν, δι' ὃν κατεστάθη ὁ παρῶν ἀγὼν ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος κ. Ν. Μαραθῆα, εἰ καὶ κατὰ μέρος ἔκχστον αὐ-

τῶν ἔχει τινὰ προτερήματα· τὸ δὲ δεύτερον τῶν περὶ διαιτητικῆς καὶ τὸ τρίτον τῶν τῆς παιδαγωγικῆς πολλῶ πλείονα. Τὰ δύο ταῦτα πονήματα ἀπαλλασσόμενα τῶν ὑποδειχθέντων ἀμαρτημάτων κρίνει ἡ ἐπιτροπεία ἐπὶ αἰνοῦ ἄξια. Νομίζει δὲ ὅτι ἡ μὲν διαιτητικὴ ἔπρεπε νὰ συγγραφῆ μετὰ μείζονος παιδαγωγικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀπλῶς ἀτελής τις ὑγιεινὴ ἢ πραγματεία· ἡ δὲ παιδαγωγικὴ οὐ μόνον νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν, εἰς ἃς ὑψώθη ἡ ἐπιστήμη αὕτη, κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους, ἀλλὰ διηνεκῶς νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ τούτων τὴν θεραπείαν σαφῶς καὶ πρακτικῶς νὰ ὑποδεικνύη. Διὰ τῶν ὑποβληθεισῶν εἰς τὸν ἀγῶνα παιδαγωγικῶν κωνιάται καὶ ἀλείφεται οὕτως εἰπεῖν ἕξωθεν σαθρὸν καὶ ἠρειπωμένον κτίριον, ἐνῶ διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ ζητεῖται ἡ ἀνίδρυσις νέου στερεοῦ καὶ ὑγιοῦς οἰκοδομήματος παιδαγωγικοῦ, ἐφ' οὗ μέλλει νὰ στηριχθῆ τῆς φίλης νεότητος ἡ ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀγωγή· διότι οὐδὲν νομοθέτημα δύναται νὰ εὐδοκίμησῃ, ἂν μὴ ὑπάρχη κρηπίς στερεὰ, ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πολιτῶν διὰ τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς τεθειμένη ἀσφαλῶς. Τὸ ἔθνος ἡμῶν ποιεῖται μεγάλας τῶ ὄντι διηνεκεῖς προόδους· ἀλλ' ἄς εἰπωμεν παρρησίᾳ τὴν ἀλήθειαν, ὑπάρχει ἐν ἡμῖν σπουδαιότατη τις ἔλλειψις, ἐλλείπει ἡμῖν ἡ προσήκουσα ἐθνικὴ ἀγωγή. Ἐὰν μὴ μεταρρυθμίσωμεν ῥιζηδὸν τὴν κατ' οἶκον καὶ ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ (διότι ἡ πολιτεία εἶναι τὸ μέγιστον καὶ τελειότατον σχολεῖον) ἀγωγὴν ἡμῶν, οὐκ εἰς μακρὸν αἰ ἄλλαι αἰ φαινόμεναι πρόοδοι θ' ἀποδειχθῶσιν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ μία μεγάλη ὀπτικὴ ἀπάτη.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Φεβρουαρίου 1884.

Ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπεία

Α. ΔΙΟΜΗΣΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ

Α. ΧΑΣΙΩΤΗΣ

ΒΑ. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ (εἰσηγητὴς)